

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА
Навчально-науковий інститут права
Кафедра інтелектуальної власності та інформаційного права**

До захисту в ЕК допустити
завідувач кафедри
інтелектуальної власності та інформаційного
права
д.ю.н., доц. Кодинець А.О.

_____ 2022 р.

МАГІСТЕРСЬКА РОБОТА
на тему:
«Охорона промислової власності за угодою TRIPS»

студента 2 року навчання ОР «Магістр»
Групи № _____
заочної форми навчання
Спеціальність: 081 «Право»
Бисьмака Івана Івановича

Науковий керівник:

_____ Кандидат юридичних наук, доцент
Комзюк Л. Т.

Рецензент:

ЗМІСТ

Магістерське завдання.....	3
Календарний план.....	4
Анотації.....	5
ВСТУП.....	7
Розділ 1. Історико-теоретичні засади міжнародно-правової охорони промислової власності.....	10
1.1. Загальна характеристика промислової власності як об'єкта міжнародно-правової охорони.....	10
1.2. Еволюція системи міжнародно-правової охорони промислової власності.....	17
Розділ 2. Нормативно-правові та організаційні аспекти охорони промислової власності відповідно до Угоди ТРІПС.....	25
2.1. Об'єкти прав промислової власності відповідно до Угоди ТРІПС та мінімальні стандарти їх правової охорони.....	25
2.2. Правові режими охорони об'єктів промислової власності за Угодою ТРІПС.....	36
2.3. Вимоги Угоди ТРІПС щодо забезпечення здійснення прав промислової власності.....	42
2.4. Інституційний механізм охорони промислової власності в рамках Угоди ТРІПС.....	48
Розділ 3. Угода ТРІПС та інші міжнародні механізми охорони промислової власності і законодавство України про промислову власність.....	54
3.1. Співвідношення охорони промислової власності в рамках СОТ з іншими міжнародними механізмами охорони промислової власності (угоди, що адмініструються ВОІВ, <i>acquis</i> ЄС).....	54
3.2. Окремі проблеми співвідношення положень Угоди ТРІПС та національного законодавства України про промислову власність.....	62
ВИСНОВКИ.....	69
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	73

ЗАТВЕРДЖЕНО:
Науковий керівник:
к.ю.н., доц. Комзюк Л. Т.

_____ 2022 року

МАГІСТЕРСЬКЕ ЗАВДАННЯ

Бисьмак Іван Іванович, студент 2 року заочної форми навчання ОР
«Магістр», освітня програма «Інтелектуальна власність»,
вибірковий блок «ІТ-Право»

- 1. Тема роботи:** Охорона промислової власності за угодою TRIPS.
- 2. Термін подання роботи науковому керівникові для підготовки відгуку:** до 11.11.2022 року.
- 3. Робота виконується на базі:** ННІ права Київського національного університету імені Тараса Шевченка.
- 4. Теоретичне завдання:** аналіз спеціальної юридичної наукової літератури, законодавства України, дослідження досвіду зарубіжних країн, судової практики.
- 5. Практичне завдання:** розробка шляхів удосконалення законодавства України і практики його застосування щодо охорони промислової власності відповідно до угоди TRIPS.
- 6. Сфера застосування результатів роботи:** наукова діяльність, навчальний процес, правотворчість, правозастосовна діяльність.
- 7. Завдання вручено студентові:** 30 червня 2022 року.

ЗАТВЕРДЖЕНО:
Науковий керівник:
к.ю.н., доц. Комзюк Л. Т.

" __ " _____ 2022 року

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

Бисьмак Іван Іванович, студент 2 року заочної форми навчання ОР
«Магістр», освітня програма «Інтелектуальна власність»,
вибірковий блок «ІТ-Право»

Тема роботи: Охорона промислової власності за угодою TRIPS.

№	Види робіт	План	Фактично
1.	Розробка плану роботи та його погодження науковим керівником	до 30.06.2022	08.07.2022
2.	Підбір і опрацювання наукової літератури, нормативних актів та судової практики за темою роботи	до 01.08.2022	01.08.2022
3.	Підготовка першого розділу роботи та подання його на перевірку науковому керівникові	до 20.08.2022	20.08.2022
4.	Підготовка другого розділу роботи та подання його на перевірку науковому керівникові	до 30.09.2022	30.09.2022
5.	Підготовка третього розділу роботи та подання його на перевірку науковому керівникові	до 23.10.2022	23.10.2022
6.	Доопрацювання роботи на підставі зауважень наукового керівника	до 27.10.2022	27.10.2022
7.	Підготовка остаточного варіанту роботи та її технічне оформлення	до 04.11.2022	04.11.2022
8.	Підготовка реферату та анотацій	до 08.11.2022	08.11.2022
9.	Подання роботи на кафедру	до 11.11.2022	11.11.2022

Студент

Іван Бисьмак

Анотація

Бисьмак І.І. *Охорона промислової власності за угодою TRIPS.*

Магістерська робота. Кафедра інтелектуальної власності та інформаційного права Навчально-наукового Інституту права Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Ключові слова: промислова власність, патент, міжнародно-правова охорона, міжнародний договір, Угода ТРІПС, право СОТ, мінімальні стандарти правової охорони, правові режими, Всесвітня організація інтелектуальної власності, законодавство України про охорону промислової власності

Головним предметом дослідження магістерської роботи є правовий та інституційний механізм охорони промислової власності, який встановлений Угодою ТРІПС, та його вплив на міжнародно-правовий механізм охорони промислової власності в цілому. З цією метою приділено увагу, по-перше, теоретичним аспектам міжнародно-правової охорони промислової власності, таким як поняття промислової власності та історичний розвиток її міжнародно-правової охорони. По-друге, основний фокус дослідження зроблено на аналізі змісту самої Угоди ТРІПС, зокрема, таких її аспектів, як коло об'єктів промислової власності та мінімальні стандарти їх правової охорони, національний режим та режим найбільшого сприяння, забезпечення здійснення прав промислової власності та інституційний механізм охорони промислової власності в рамках СОТ. Нарешті, окрему увагу приділено проблемним питанням співвідношення норм Угоди ТРІПС з міжнародними договорами, які адмініструються ВОІВ, та директивами ЄС, а також аналізу відповідності стандартам Угоди ТРІПС національного законодавства України. З приводу кожного з розглянутих в магістерській роботі питань автором надано власне бачення окремих теоретичних понять або практичні рекомендації з вдосконалення національного законодавства або адміністративної практики.

Summary

I. Bysmak. Protection of industrial property under the TRIPS agreement. Master thesis. Department of intellectual property and information law of Educational and Scientific Institute of Law, Taras Shevchenko National University of Kyiv.

Keywords: industrial property, patent, international legal protection, international agreement, TRIPS Agreement, WTO law, minimum standards of legal protection, legal regimes, World Intellectual Property Organization, legislation of Ukraine on the protection of industrial property.

The main subject of research of the master's thesis is the legal and institutional mechanism of protection of industrial property, which is established by the TRIPS Agreement, and its influence on the international legal mechanism of protection of industrial property. For this purpose, attention is paid, firstly, to the theoretical aspects of the international legal protection of industrial property, such as the concept of industrial property and the historical development of its international legal protection. Secondly, the focus of the study is on the analysis of the content of the TRIPS Agreement itself, in particular, such aspects as the range of industrial property objects and the minimum standards of their legal protection, the national regime and the most favored nation regime, enforcement of industrial property rights and the institutional mechanism of protection of industrial property within the framework of the WTO. Finally, special attention is paid to the problematic issue of the correlation of the norms of the TRIPS Agreement with international treaties administered by the WIPO and EU directives, as well as the analysis of compliance of the national legislation of Ukraine with the standards of the TRIPS Agreement. Regarding each of the issues considered in the master's thesis, the author provided his own vision of individual theoretical concepts or practical recommendations for improving national legislation or administrative practice.

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Протягом останніх років, особливо з підписанням Україною Угоди про асоціацію з ЄС, законодавство України про охорону промислової власності постійно удосконалюється та наближається до найвищих світових стандартів, в тому числі, але не виключно, з метою імплементації актів законодавства ЄС у національне законодавство на виконання зазначеної Угоди. При цьому Угода ТРІПС, стороною якою також є Україна, так само містить низку вимог як до матеріального, так і до процесуального законодавства у сфері охорони промислової власності, які мають бути, по-перше, відображені в національному законодавстві, і по-друге, застосовуватись на практиці.

Тим не менш, незважаючи на досягнутий прогрес, законодавство України про промислову власність все ще містить окремі недоліки, для кращого подолання яких необхідним є глибоке вивчення Угоди ТРІПС, яка є наріжним каменем сучасного міжнародно-правового механізму охорони промислової власності, позаяк є найбільш сучасною та універсальною міжнародною угодою в даній сфері. При цьому важливо розуміти, що Угода містить не лише норми прямої дії та конкретні стандарти щодо охорони об'єктів права промислової власності, яким законодавство України на сьогоднішній день вже відповідає, а й норми більш загального характеру, які, однак, є не менш важливими для комплексного розуміння її положень.

В свою чергу, сама Угода ТРІПС, незважаючи на її прогресивний характер, також не позбавлена низки недоліків, які мають бути вивчені і враховані Україною для недопущення їх повторення при імплементації у власне законодавство норм як самої Угоди, так і актів законодавства ЄС, що стосуються правової охорони промислової власності. Нарешті, Угода ТРІПС має бути проаналізована не у відриві від інших міжнародно-правових механізмів охорони промислової власності, а у тісному взаємозв'язку із ними.

Таким чином, з метою подальшого вдосконалення національного законодавства України про охорону промислової власності, комплексне дослідження положень Угоди ТРІПС, що стосуються охорони промислової власності, є життєво необхідним.

Вищенаведене у своїй сукупності обумовлює актуальність даної магістерської роботи.

Мета і завдання дослідження. Метою магістерської роботи є проведення всебічного дослідження механізму охорони промислової власності, передбаченого Угодою ТРІПС в цілому та в окремих його аспектах, виявлення недоліків зазначеного механізму, а також невідповідності Угоді ТРІПС окремих положень національного законодавства, та вироблення пропозицій щодо шляхів подолання існуючих недоліків як у міжнародно-правовому механізмі, так і внутрішньому законодавстві та практиці його застосування в частині, що стосується охорони промислової власності.

Для досягнення поставленої мети, в роботі сформульовані наступні завдання:

- охарактеризувати промислову власність як об'єкт міжнародно-правової охорони, зокрема, надати її дефініцію;
- прослідкувати еволюцію системи міжнародно-правової охорони промислової власності та значення для неї прийняття Угоди ТРІПС;
- дослідити норми Угоди ТРІПС щодо об'єктів прав промислової власності відповідно та мінімальних стандартів їх правової охорони;
- співставити правові режими об'єктів промислової власності, передбачені Угодою ТРІПС;
- проаналізувати вимоги Угоди ТРІПС щодо забезпечення здійснення прав промислової власності;
- охарактеризувати інституційний механізм охорони промислової власності в рамках Угоди ТРІПС;

- дослідити особливості співвідношення охорони промислової власності в рамках СОТ з іншими міжнародними механізмами охорони промислової власності (угоди, що адмініструються ВОІВ, *acquis* ЄС);

- виявити актуальні проблеми співвідношення положень Угоди ТРІПС та національного законодавства України про промислову власність.

Теоретичною основою дослідження слугують праці таких вітчизняних та зарубіжних вчених в галузі права інтелектуальної власності, міжнародного публічного права, цивільного права та інших галузей знань, як, зокрема: Г.О. Андрощук, А.М. Горнісевич, В.О. Жаров, І.Ф. Коваль, Д. Лонг, О.М. Мельник, О.П. Орлюк, Т.О. Панфілова, Л.І. Работягова, П. Рей, А.С. Ромашко, Д.М. Чибісов, Т.В. Ярошевська, Т. Cottier, J.H. Reichman, P. Salmon, A. Taubman, H. Wager, J. Watal та інших.

Нормативною основою роботи є Конституція України, міжнародні договори, які є частиною законодавства України – передусім Угода ТРІПС, Паризька конвенція та інші міжнародні договори в сфері інтелектуальної власності, Цивільний кодекс України, Закон України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі», Закон України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг», інші закони України в сфері охорони промислової власності та щодо інших питань, дотичних до теми дослідження, підзаконні нормативно-правові акти, акти законодавства Європейського Союзу та окремих держав-членів ЄС.

Емпіричною основою магістерської роботи є судова та адміністративна практика в національних правових системах, а також прецедентна практика Органу з вирішення спорів в рамках СОТ, суб'єктів вирішення спорів в рамках інших міжнародних організацій, практика роботи національних патентних відомств тощо.

Об'єктом дослідження є правовідносини, що складаються в процесі застосування механізму охорони промислової власності за Угодою ТРІПС.

Предметом дослідження є міжнародні договори та акти національного законодавства України, які стосуються охорони промислової власності, а також

вітчизняна та зарубіжна наукова література, практика вирішення спорів в рамках міжнародних організацій та адміністративна практика держав-членів СОТ, зокрема, України.

Методологічна основа дослідження. Методи дослідження обрані відповідно до мети, завдань, об'єкта та предмета дослідження. Підґрунтям методології дослідження даної роботи є загальнонаукові та спеціальні наукові методи пізнання. Зокрема, застосування історичного методу дозволило здійснити аналіз процесу еволюції міжнародно-правового механізму охорони промислової власності від прийняття Паризької конвенції до сьогодні. Системний метод надав змогу дослідити сучасні міжнародно-правові механізми охорони промислової власності та визначити місце в них Угоди ТРІПС. Порівняльно-правовий метод застосовувався для порівняльного аналізу норм Угоди ТРІПС, конвенцій, що адмініструються ВОІВ, директив ЄС та норм національного законодавства України. Метод юридичного аналізу надав можливість охарактеризувати окремі положення міжнародних договорів та актів національного законодавства України як окремо, так і в їх сукупності. Метод моделювання уможливив прогнозування подальших тенденцій розвитку міжнародно-правового механізму охорони промислової власності як в рамках СОТ, так і поза її межами.

Апробація результатів дослідження. Окремі результати дослідження апробовані у виступі на Всеукраїнській науково-практичній конференції молодих вчених та студентів з проблем інтелектуальної власності «Законодавство України у сфері інтелектуальної власності та його правозастосування: національні, європейські та міжнародні виміри» (30 вересня 2022 року), тези виступу опубліковані у збірнику матеріалів конференції.

Структура роботи обумовлена метою та завданнями дослідження і складається із вступу, трьох розділів, восьми підрозділів, висновків та списку використаних джерел (52 джерела). Повний обсяг роботи складає 78 сторінок (з врахуванням додатків на 4 сторінках та списку використаних джерел на 6 сторінках).

Розділ 1. Історико-теоретичні засади міжнародно-правової охорони промислової власності

1.1. Загальна характеристика промислової власності як об'єкта міжнародно-правової охорони

Починаючи дослідження питань правової охорони промислової власності в рамках тієї чи іншої системи міжнародно-правових чи внутрішньодержавних норм, перш ніж перейти до детального аналізу конкретних правових норм і особливостей того чи іншого правового режиму – варто насамперед визначитись з тим, що в рамках нашого дослідження є, власне, об'єктом охорони. Саме тому, перш за все, слід зупинитись бодай в загальних рисах на з'ясуванні змісту та найбільш характерних ознак поняття «промислова власність» з точки зору як національного, так і міжнародного права, а також правової доктрини.

Так, говорячи про легальні дефініції промислової власності, слід, безумовно, починати з найстаршого діючого міжнародного договору в зазначеній сфері – Паризької конвенції про охорону промислової власності від 20 березня 1883 року, в статті 1 якої визначається, по-перше, перелік об'єктів промислової власності, до яких відносяться винаходи, корисні моделі, промислові зразки, знаки обслуговування, товарні знаки, фірмові найменування та вказівки про походження чи найменування місця походження, захист від недобросовісної конкуренції; і по-друге, зауважується, що промислова власність розуміється в найбільш широкому значенні і розповсюджується не тільки на промисловість і торгівлю у власному значенні слова, але також і на галузі сільськогосподарського виробництва і добувної промисловості та на всі продукти промисловості чи природного походження¹.

Що стосується більш пізніх міжнародних договорів у сфері промислової власності, то, наприклад, Конвенція про заснування ВОІВ до об'єктів

¹ Паризька конвенція про охорону промислової власності від 20 березня 1883 року. Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_123#Text

промислової власності відносить винаходи в усіх сферах людської діяльності, захист від недобросовісної конкуренції, а також усі інші результати інтелектуальної діяльності у науковій та виробничій сферах²; досліджувана ж нами в межах даної магістерської роботи Угода ТРІПС відносить до об'єктів права промислової власності всі об'єкти, на які видаються патенти, а також товарні знаки, географічні зазначення, компонування інтегральних схем та конфіденційну інформацію³.

До аналізу розбіжностей в зазначених вище переліках об'єктів промислової власності ми повернемося в межах наступного розділу магістерського дослідження, наразі ж констатуємо, що основні міжнародні договори у сфері охорони промислової власності не містять визначення терміну «промислова власність», а лише вказують, які об'єкти належать до зазначеної сфери⁴ (до того ж, переліки таких об'єктів у кожній з конвенцій дещо різняться).

Не містить визначення поняття «промислова власність» і національне законодавство. Більше того, і сам термін «промислова власність» використовується в національному законодавстві тільки у ст. 20 Закону України «Про наукову і науково-технічну експертизу», де серед обов'язків організатора наукової і науково-технічної експертизи згадуються, зокрема, обов'язки інформувати замовника у визначений договором термін про створення в ході проведення експертизи об'єктів промислової власності та дотримувати вимог права на об'єкти промислової власності стосовно об'єктів експертизи та матеріалів, наданих для підготовки експертних висновків⁵.

Використання саме цього терміна лише в одному, відносно вузькоспеціальному акті законодавства є досить нелогічним, оскільки всі інші акти цивільного законодавства, включаючи як сам ЦК, так і спеціальні закони в

² Convention Establishing the World Intellectual Property Organization. Mode of access: <https://wipolex.wipo.int/en/text/283854>

³ Угода про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності від 15.04.1994. Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/981_018#Text

⁴ Проблеми охорони прав промислової власності в Україні : моногр. / Т. В. Ярошевська. – Дніпро : Видавець Біла К. О., 2020. – 372 с. – С. 16

⁵ Закон України «Про наукову і науково-технічну експертизу» від 10.02.1995 № 51/95-ВР // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1995, № 9, ст.56

сфері захисту об'єктів промислової власності, термін «промислова власність» взагалі не вживають, оперуючи лише загальним відносно промислової власності поняттям «інтелектуальна власність».

В цьому контексті досить прикметним з точки зору міжнародного права є те, що поняття «промислова власність» у його джерелах вживається набагато довше, ніж родові поняття «інтелектуальна власність», яке вперше згадано на рівні універсального міжнародного договору лише у 1967 році – у вже згаданій нами вище Конвенції про заснування ВОІВ, в статті 2 якої надається невичерпний перелік об'єктів інтелектуальної власності (об'єкти промислової власності, авторські та суміжні права та інформація, що має значення для досягнення неправомірних конкурентних переваг)⁶. Проте, безумовно, варто погодитись із Д.М. Чибісовим, що аж таким революційним визначення, закріплене у Стокгольмській конвенції, назвати важко, оскільки усі об'єкти інтелектуальної власності, перелічені у Конвенції, уже були на той момент знайомі світовій спільноті⁷.

Що ж стосується доктринального розуміння промислової власності, слід зазначити, що передусім об'єкти промислової власності доктриною розуміються як одна з трьох груп об'єктів права інтелектуальної власності загалом, поряд з об'єктами авторського та суміжних прав та так званими «нетрадиційними» об'єктами інтелектуальної власності. При цьому серед науковців досі залишається спірним питанням щодо віднесення тих чи інших об'єктів права інтелектуальної власності до кожної з цих груп⁸ – втім, якщо перелік об'єктів авторського та суміжних прав все ж є досить однозначним, то от віднесення тих чи інших об'єктів інтелектуальної власності до об'єктів промислової власності або ж до нетрадиційних об'єктів ІВ є питанням значно більш дискусійним.

⁶ Convention Establishing the World Intellectual Property Organization. Mode of access: <https://wipolex.wipo.int/en/text/283854>

⁷ Чибісов Д. М. Охорона прав інтелектуальної власності в рамках Світової організації торгівлі : дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.11 "Міжнар. право" / Чибісов Дмитро Михайлович ; Нац. ун-т "Одес. юрид. акад.". — Одеса, 2017. — 272 с. — С. 24.

⁸ Проблеми охорони прав промислової власності в Україні : моногр. / Т. В. Ярошевська. — Дніпро : Видавець Біла К. О., 2020. — 372 с. — С. 17.

В той самий час, і у вітчизняній доктрині права інтелектуальної власності обмаль саме визначень промислової власності, а не просто переліків об'єктів, що до неї відносяться, існуючі ж визначення подекуди є досить спірними. Так, наприклад, не можна погодитись на сьогоднішній день із підходом, який відстоював О.М. Мельник - що до об'єктів права промислової власності відносили всі об'єкти інтелектуальної власності за виключенням об'єктів авторського права та суміжних прав⁹ – оскільки в такому разі ігнорується ціла група нетрадиційних об'єктів інтелектуальної власності, які не відносяться до жодного з зазначених видів, і коло яких з розвитком технологій стає дедалі більшим.

Більш коректною видається позиція, що висловлюється у підручнику за редакцією О.П. Орлюк, згідно з якою під промисловою власністю розуміють права, що стосуються винаходів, корисних моделей, промислових зразків, знаків для товарів і послуг, фірмових найменувань, зазначень походження товарів, а також захист від недобросовісної конкуренції¹⁰. В той самий час, і це визначення, знову ж таки, є переліком об'єктів права промислової власності, а не власне розкриттям поняття «промислова власність».

З дефініцій, які претендують на розкриття сутнісних ознак поняття «промислова власність», а не просто формулюють перелік об'єктів, які до неї відносяться, можна відмітити визначення, яке надає І.Ф. Коваль, визначаючи промислову власність як суспільні (виробничо-економічні) відносини, котрі складаються з приводу монопольного використання товаровиробником охоронюваних правом інтелектуальних (науково-технічних) рішень, ринкових ідентифікаторів у процесі організації і здійснення своєї господарської діяльності, а також щодо надання такої можливості іншим заінтересованим суб'єктам¹¹. Незважаючи на деяку переобтяженість радше економічними, ніж правовими категоріями, слід все ж визнати дане визначення таким, що досить

⁹ Мельник О.М. Проблеми правової охорони прав суб'єктів інтелектуальної власності в Україні / Мельник О. М. – Х.: Вид-во Національного ун-ту внутр. справ, 2002. – 357 с. – С. 10-11.

¹⁰ Право інтелектуальної власності: Акад. курс: підручник / О. П. Орлюк та ін.; за ред. О. П. Орлюк та ін. Київ: Видавничий Дім «Ін Юре», 2007. 696 с. - С. 319–320

¹¹ Коваль І. Ф. Господарсько-правове регулювання відносин у сфері промислової власності: монографія. Донецьк: Юго-Восток, 2013. 640 с. – С. 18.

вичерпно розкриває суть промислової власності, і, передусім, її значення для конкретного правоволодільця в його господарській діяльності.

Відштовхуючись від наведеного вище, варто також зауважити, що виникнення охорони об'єктів права інтелектуальної власності загалом і об'єктів права промислової власності передусім, як справедливо зазначає В. Потехіна, історично було пов'язано з можливістю комерціалізації результатів інтелектуальної діяльності, з економічним інтересом держави в нових винаходах¹². Продовжуючи таку історичну логіку, сьогодення концепція охорони промислової власності передбачена, зокрема, Угодою ТРІПС, також забезпечує патентну охорону винаходу лише за умови його комерційної придатності (*industrial application*, передбачена ст. 27 Угоди ТРІПС)¹³.

В той самий час, відповідно до іншого положення Угоди ТРІПС – її статті 7 - захист та контроль за дотриманням прав інтелектуальної власності повинні сприяти запровадженню технологічних нововведень та передачі і розповсюдженню технологій для спільної вигоди виробників і користувачів технологічних знань у такий спосіб, що сприяє соціальному та економічному добробуту, а також балансу прав і обов'язків¹⁴. Іншими словами, на сучасному етапі розвитку правової охорони промислової власності існує своєрідний консенсус: захист прав має бути спрямований не лише на отримання правласником належної винагороди за використання права інтелектуальної власності, але й на впровадження новацій у всі сфери життєдіяльності людства¹⁵.

Таким чином, враховуючи все вищезазначене, та базуючись на існуючих визначеннях поняття об'єкта права промислової власності, ми можемо запропонувати таке визначення даної категорії: *об'єкти права промислової власності – це група об'єктів інтелектуальної власності, які або самі по собі*

¹² Потехіна В. Становлення авторського права у прецедентній правовій системі / В. Потехіна // Інтелектуальна власність. – 2004. – № 5. – С. 10-16. – С. 10

¹³ Чибісов Д. М. Охорона прав інтелектуальної власності в рамках Світової організації торгівлі : дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.11 "Міжнар. право" / Чибісов Дмитро Михайлович ; Нац. ун-т "Одес. юрид. акад.". — Одеса, 2017. – 272 с. – С. 15.

¹⁴ Угода про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності від 15.04.1994. Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/981_018#Text

¹⁵ Панфілова Т.О., Хаустов В.К. Охорона прав інтелектуальної власності та норми і правила Світової організації торгівлі. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://eip.org.ua/docs/EP_02_3_39_uk.pdf

характеризуються комерційною придатністю, тобто можливістю їх використання у процесі виробництва або реалізації товарів, виконання робіт чи надання послуг, або ж мають значну інноваційну цінність для певної сфери суспільних відносин.

1.2. Еволюція системи міжнародно-правової охорони промислової власності

Підписання в рамках Світової організації торгівлі Угоди ТРІПС стало одним з завершальних етапів формування сучасної світової системи міжнародно-правової охорони промислової власності. Однак, перш ніж перейти до аналізу тих чи інших положень Угоди та їх важливості для міжнародного механізму охорони промислової власності, слід приділити певну увагу попереднім етапам його розвитку, а також іншим, окрім ТРІПС, елементам сучасної системи міжнародно-правової охорони промислової власності.

Стосовно першого, слід почати з того, що міжнародно-правовий механізм охорони прав промислової власності має значно більш давню історію, ніж, приміром, сучасна система міжнародного гуманітарного права чи міжнародної безпеки – так, Паризька конвенція з охорони промислової власності була прийнята майже півтора століття тому, а перші передумови її прийняття сягають ще більш ранніх періодів.

Зокрема, про доцільність закріплення патенту на винахід у міжнародному праві і створення для цієї мети Міжнародної патентної унії, членами якої повинні були бути 23 найпотужніші на той момент держави Європи та Америки згадувалось ще у 1862 році англійцем М. Мекфі на Брюссельському конгресі Міжнародної асоціації для розвитку суспільних наук. Справжньою ж передумовою прийняття Паризької конвенції науковці зазвичай називають Всесвітню виставку та патентний конгрес у Відні в 1873 р¹⁶.

Зрештою, в розвиток досягнутих попередній домовленостей, у 1878 р. був скликаний Міжнародний конгрес із промислової власності, у 1880 р. у Парижі був прийнятий проект Конвенції з охорони промислової власності, нарешті, 20 березня 1883 р. у Парижі була прийнята Паризька конвенція¹⁷. Разом з правовою регламентацією міжнародно-правової охорони промислової

¹⁶ Чибісов Д. М. Охорона прав інтелектуальної власності в рамках Світової організації торгівлі : дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.11 "Міжнар. право" / Чибісов Дмитро Михайлович ; Нац. ун-т "Одес. юрид. акад.". — Одеса, 2017. — 272 с. — С. 22.

¹⁷ Там само. — С. 46.

власності, було започатковано і інституційний механізм їх охорони: держави-учасниці створили Союз з охорони промислової власності, а у 1884 р. для адміністрування питань охорони інтелектуальної власності на території держав-членів Союзу було створене Міжнародне бюро Паризького союзу, яке знаходилося у віданні Швейцарської конфедерації¹⁸.

Дещо пізніше, у 1893 р. адміністративні секретаріати та Союзи, створені відповідно до Паризької конвенції і Бернської конвенції, були об'єднані в «Об'єднане міжнародне бюро з охорони інтелектуальної власності», штаб-квартира якого була створена у м. Берн. В такому вигляді, не рахуючи періодичних переглядів тексту Паризької конвенції, як правова, так і інституційна складові механізму міжнародно-правової охорони промислової власності проіснували понад 70 років – до 60-х років ХХ століття. Однак з боку держав-підписантів як Паризької, так і Бернської конвенцій періодично піднімалося питання невідповідної їх репрезентативності в Об'єднаному бюро та необґрунтовано високої ролі Швейцарії в адмініструванні Союзів¹⁹.

Як результат, для вирішення питання ефективності адміністрування Паризького та Бернського Союзів, та загалом для розширення стандартів охорони інтелектуальної власності в 1967 році у Стокгольмі відбулась дипломатична конференція, на якій, з метою встановлення пропорційної репрезентативності держав у майбутній Організації була прийнята Конвенція, що засновує Всесвітню організацію інтелектуальної власності (ВОІВ)²⁰, та змінені «адміністративні» норми Паризької конвенції і Бернської конвенції (статті 15 і 24 відповідно), внаслідок чого Міжнародне бюро ВОІВ було визначено правонаступником Об'єднаних бюро і органом, який виконуватиме функції Секретаріату обидвох Союзів. Таким чином, ВОІВ стає першою міжнародною організацією, яка на глобальному рівні адмініструє питання

¹⁸ Sisule F Musungu Multilateral agreements and a TRIPS-plus world: The World Intellectual Property Organisation (WIPO) [Електронний ресурс] / Sisule F Musungu, Graham Dutfield. – Режим доступу: <https://quino.org/sites/default/files/resources/Multilateral-Agreements-in-TRIPS-plus-English.pdf>

¹⁹ Чибісов Д. М. Охорона прав інтелектуальної власності в рамках Світової організації торгівлі : дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.11 "Міжнар. право" / Чибісов Дмитро Михайлович ; Нац. ун-т "Одес. юрид. акад.". — Одеса, 2017. — 272 с. — С. 48

²⁰ Convention Establishing the World Intellectual Property Organization. Mode of access: <https://wipolex.wipo.int/en/text/283854>

співробітництва держав щодо міжнародно-правової охорони інтелектуальної власності²¹.

Значущість ВОІВ як міжнародної організації ще більше посилюється внаслідок підписання у 1974 р. між ВОІВ та ООН Угоди, за якою ВОІВ стала спеціалізованою установою ООН, що, серед іншого, передбачало співпрацю двох організацій та, зокрема, визнання ВОІВ координаційної ролі Генеральної Асамблеї та Економічної і Соціальної Ради ООН²².

Станом на сьогодні, ВОІВ як спеціалізована установа ООН нараховує 193 члени²³, адмініструє 26 міжнародних угод, та здійснює різноманітні функції з керівництва міжнародно-правовою охороною промислової власності на глобальному рівні, до яких можна віднести, зокрема: реєстрацію об'єктів права інтелектуальної власності й подальшу охорону патентів, товарних знаків і промислових зразків; забезпечення різноманітної технічної та юридичної допомоги країнам, що розвиваються; дослідження проблем глобального характеру у сфері інтелектуальної власності; впровадження новітніх технологій та обмін інформацією у галузі охорони прав інтелектуальної власності²⁴.

Договори, які адмініструє ВОІВ, можна умовно об'єднати в три групи. Перша група — це договори з охорони інтелектуальної власності. Ця загальна група договорів визначає узгоджені на міжнародному рівні основні стандарти охорони ІВ в кожній державі. До неї, передусім, відносяться Паризька та Бернська конвенції, а також ряд конвенцій, присвячених іншим об'єктам інтелектуальної власності – зокрема, Міжнародна конвенція про охорону інтересів виконавців, виробників фонограм і організацій мовлення (Римська конвенція), Сінгапурський договір про право товарних знаків, Мадридська угода про припинення використання неправдивих або таких, що вводять в оману, зазначень походження товарів та інші.

²¹ Чибісов Д. М. Охорона прав інтелектуальної власності в рамках Світової організації торгівлі : дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.11 "Міжнар. право" / Чибісов Дмитро Михайлович ; Нац. ун-т "Одес. юрид. акад.". — Одеса, 2017. — 272 с. — С. 49.

²² Agreement Between the World Intellectual Property Organization and the World Trade Organization (1995) Mode of access: https://www.wipo.int/edocs/pubdocs/en/wipo_pub_223.pdf

²³ What is WIPO? Mode of access: <https://www.wipo.int/about-wipo/en/>

²⁴ Чалюк Ю.О., Довганик Н.М. Інтелектуальна власність як об'єкт захисту. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://ir.kneu.edu.ua/bitstream/handle/2010/36333/md_km_15.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Другою групою є Договори про глобальну систему охорони, до яких відносять, насамперед, Договір про патентну кооперацію, а також, наприклад, Будапештський договір про міжнародне визнання депонування мікроорганізмів з метою патентної процедури, Лісабонську угоду про охорону найменувань місць походження та їх міжнародну реєстрацію, Мадридську угоду про міжнародну реєстрацію знаків тощо²⁵. Зазначена група договорів загалом забезпечує такий порядок, при застосуванні якого кожна міжнародна реєстрація або подана заявка діють в будь-якій державі, що підписала відповідний договір, як національна. Окрім того, послуги, які надаються ВОІВ згідно з цими договорами, спрощують і зменшують вартість підготовки або подання окремих заявок у всіх державах-членах Договору, в яких запитується охорона для даного об'єкта права інтелектуальної власності.

Нарешті третю групу Договорів ВОІВ становлять чотири Договори про класифікації: Локарнська угода про Міжнародну класифікацію промислових зразків, Ніщцька угода про Міжнародну класифікацію товарів і послуг для реєстрації знаків, Страсбурзька угода про міжнародну патентну класифікацію, Віденська угода про заснування Міжнародної класифікації зображувальних елементів знаків. Зазначені міжнародні договори створили класифікаційні системи, які організують інформацію щодо винаходів, товарних знаків і промислових зразків у індексовані, керовані структури для полегшення пошуку інформації²⁶.

Окремим напрямком діяльності ВОІВ є сприяння позасудовому врегулюванню спорів у сфері інтелектуальної власності. Так, у 1994 р. ВОІВ був заснований Центр з арбітражу та посередництва як альтернативний засіб урегулювання спорів, який дозволяє приватним особам ефективно вирішувати свої внутрішні або транскордонні спори, що стосуються інтелектуальної

²⁵ Андрощук Г.О., Работягова Л.І. Розвиток глобальної міжнародної системи правової охорони інтелектуальної власності. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/handle/123456789/15673/Androshchuk_Rozvytok_hlobalnoi_mizhnarodnoi_syste_mu.pdf?sequence=1&isAllowed=y

²⁶ Андрощук Г.О., Работягова Л.І. Міжнародна система охорони інтелектуальної власності: організаційно-правові засади: монографія / Г. О. Андрощук, Л. І. Работягова. К.: Інтерсервіс, 2017. 125 с. – С. 15

власності і технологій, у позасудовому порядку. Зокрема, особливу роль Центр відіграє для вирішення спорів по доменних іменах за розробленою ВОІВ Єдиною політикою щодо врегулювання спорів в області доменних імен для зон верхнього рівня²⁷.

Тим не менш, незважаючи на глобальний та різносторонній характер діяльності ВОІВ, ні правова, ні інституційна системи міжнародно-правової охорони промислової власності не могли бути повною мірою забезпечені лише в її рамках – передусім тому, що правові акти ВОІВ, як, власне, і акти більшості інших міжнародних організацій, мають характер так званого м'якого права (soft law), тобто є не імперативними, а рекомендаційними документами²⁸. Зважаючи на це, дієвий механізм забезпечення виконання зобов'язань, передбачених договорами, які адмініструє ВОІВ, відсутній – і ця проблема додатково поглиблюється самою структурою ВОІВ, в якій держави-члени мають право вето²⁹.

Тож цілком природно, що коли у 1994 році, на основі укладеної ще у 1947 році Генеральної угоди з тарифів і торгівлі (ГАТТ), було укладено Марракеську угоду та засновано Світову організацію торгівлі (СОТ) як міжнародний орган, що займається встановленням глобальних правил торгівлі між державами, було також підписано і Угоду про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності (ТРИПС) як частину загального механізму СОТ³⁰.

До детального аналізу як правового, так і інституційного механізму міжнародно-правової охорони об'єктів права промислової власності в рамках СОТ ми перейдемо в межах наступного розділу даного магістерського дослідження, проте в будь-якому разі слід погодитись із тими дослідниками, які

²⁷ Чибісов Д. М. Охорона прав інтелектуальної власності в рамках Світової організації торгівлі : дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.11 "Міжнар. право" / Чибісов Дмитро Михайлович ; Нац. ун-т "Одес. юрид. акад.". — Одеса, 2017. — 272 с. — С. 53.

²⁸ Ромат Т. Удосконалення захисту інтелектуальної власності в Україні в контексті міжнародних зобов'язань. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://www.dridu.dp.ua/vidavnictvo/2011/2011_03\(10\)/11rtekmz.pdf](http://www.dridu.dp.ua/vidavnictvo/2011/2011_03(10)/11rtekmz.pdf)

²⁹ Андрощук Г., Крайнев П., Кавасс І. Право интеллектуальной собственности: торговые аспекты. К.: Издательский дом «Ін Юре», 2000. 164 с.

³⁰ Андрощук Г. О., Работягова Л. І. Розвиток глобальної міжнародної системи правової охорони інтелектуальної власності. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/handle/123456789/15673/Androshchuk_Rozvytok_hlobalnoi_mizhnarodnoi_syste_my.pdf?sequence=1&isAllowed=y

вказують на виняткову цінність Угоди ТРІПС для розвитку міжнародно-правового механізму захисту інтелектуальної власності.

Так, зокрема, подібну думку висловлює Т. Коттер, зауважуючи, що Угода ТРІПС має низку ключових відмінностей від інших угод у цій сфері, до яких слід віднести, зокрема, так званий метод «позитивної інтеграції», закладений в Угоді ТРІПС, який зобов'язує держав-членів СОТ здійснити вказані в Угоді ТРІПС регуляторні зміни у власному законодавстві та адміністративній практиці; інкорпорація норм раніше прийнятих міжнародних договорів у сфері інтелектуальної власності, а також установлення широкого переліку прав інтелектуальної власності, які мають «абстрактну» природу та охороняються навіть коли об'єкти ІВ є складовою ідеєю певного товару або продукту³¹.

Погоджуються з даною позицією і вітчизняні дослідники – так, зокрема, Г.О. Андрощук та Л.І. Работягова визнають, що, базуючись на попередніх багатосторонніх міжнародних договорах про правову охорону окремих об'єктів ІВ Угода ТРІПС суттєво вдосконалила систему правової охорони прав ІВ, встановивши мінімальні стандарти охорони окремих об'єктів ІВ³².

В той самий час, існують і протилежні погляди на роль Угоди ТРІПС у міжнародно-правовому механізмі правової охорони промислової власності – зокрема, Угода досить часто критикується як несправедлива по відношенню до держав, що розвиваються, та така, що лише поглиблює технологічний розрив між розвиненими державами та державами, що розвиваються. Зокрема, подібні думки висловлює В. Сіденко, зауважуючи, що Угода ТРІПС є найбільш суперечливим з трьох компонентів права СОТ, оскільки захищаючи права інтелектуальної власності передових економік, вона у той самий час обмежує можливості скорочення технологічного відставання менш розвинутих країн, і не враховує необхідність захисту їхніх інтелектуальних здобутків³³.

³¹ Cottier T. The Agreement On Trade-Related Aspects Of Intellectual Property Rights / Thomas Cottier // The World Trade Organization: legal, economic and political analysis. – Vol. 1 / ed. Patrick F. J. Macrory, Arthur E. Appleton, Michael G. Plummer. – NY. : Springer US, 2005. – P. 1043-1116. – P. 1043.

³² Андрощук Г. О., Работягова Л. І. Розвиток глобальної міжнародної системи правової охорони інтелектуальної власності. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/handle/123456789/15673/Androshchuk_Rozvytok_hlobalnoi_mizhnarodnoi_syste_my.pdf?sequence=1&isAllowed=y

³³ Сіденко В. Переваги та ризики вступу України до СОТ / В. Сіденко // Віче. – 2008. – № 5/6. – С. 48-51 – С. 51.

Критикується Угода ТРІПС і в зарубіжній літературі. Зокрема, як зауважує П. К. Юу, підхід, закладений в Угоді ТРІПС, установлює єдиний механізм охорони різних об'єктів права інтелектуальної власності, і вже лише з огляду на це є досить проблематичним, оскільки недостатньо враховує специфіку кожного з таких об'єктів³⁴.

Тим не менш, попри вказані недоліки, безспірним є те, що з прийняттям Угоди ТРІПС міжнародно-правовий механізм охорони об'єктів права промислової власності було суттєво посилено. Як відмічають з цього приводу Г.О. Андрощук та Л.І. Работягова, Угода TRIPS не лише об'єднала основні досягнення міжнародного права в сфері охорони прав інтелектуальної власності, які і до того забезпечувалися прийнятими міжнародними конвенціями і договорами, а й додала Світову організацію торгівлі в якості одного з основних органів щодо забезпечення таких прав³⁵.

Таким чином, на сьогоднішній день центральне місце в універсальному міжнародному інституційному механізмі охорони ІВ належить двом організаціям – ВОІВ та СОТ. Таким чином, заснований у рамках Паризької конвенції міжнародний інституційний механізм охорони промислової власності упродовж майже 150 років значно посилювався як в якісному, так і в кількісному плані. Якщо на початку свого створення він поширювався на території 14 держав, які були первісними сторонами Конвенції, то сьогодні завдяки ВОІВ його дія поширюється на території всіх держав-членів ВОІВ, а завдяки Угоді ТРІПС – і на всіх членів СОТ, навіть тих, які не є підписантами Угоди про заснування ВОІВ або Паризької конвенції³⁶.

В той самий час, міжнародно-правова охорона інтелектуальної, і, зокрема, промислової власності не обмежується лише універсальними міжнародними

³⁴ Yu Peter K. The objectives and principles of the TRIPS agreement. Mode of access: <http://www.peteryu.com/correa.pdf>

³⁵ Андрощук Г. О., Работягова Л. І. Розвиток глобальної міжнародної системи правової охорони інтелектуальної власності. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/handle/123456789/15673/Androshchuk_Rozvytok_hlobalnoi_mizhnarodnoi_syste_my.pdf?sequence=1&isAllowed=y

³⁶ Чибісов Д. М. Охорона прав інтелектуальної власності в рамках Світової організації торгівлі : дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.11 "Міжнар. право" / Чибісов Дмитро Михайлович ; Нац. ун-т "Одес. юрид. акад.". — Одеса, 2017. — 272 с. — С. 56-57.

організаціями та міжнародними договорами. Не менш важливим є і регіональна складова механізму міжнародно-правової охорони зазначених прав. Так, зокрема, на території європейського континенту важливу роль у захисті інтересів володільців прав промислової власності відіграє Європейська патентна організація (ЄПО), створена у 1977 році для адміністрування процедур патентування та видачі єдиного «європейського патенту» відповідно до Європейської патентної конвенції в 38 державах-членах ЄПО (до яких відносяться як держави-члени ЄС, так і деякі інші європейські держави, оскільки ЄПО юридично не пов'язано з Європейським Союзом), а також з метою зміцнення співробітництва між європейськими державами в галузі охорони винаходів³⁷.

Отже, підсумовуючи досліджене в межах даного підрозділу, зазначимо, що розвиток системи міжнародно-правової охорони промислової власності бере свій початок з укладанням Паризької конвенції у 1883 році, суттєво прискорюється з заснуванням у 1967 році ВОІВ та набуває остаточного вигляду зі створенням у 1994 році СОТ та підписанням Угоди ТРІПС, завдяки чому на сьогоднішній день створено досить дієву та глобальну систему міжнародно-правового захисту прав інтелектуальної власності, яка поширюється не лише на держави, які є сторонами тієї чи іншої конвенції в сфері промислової власності, а й на території всіх держав-членів ВОІВ та/або СОТ (що, в своїй сукупності, означає поширення мінімальних стандартів захисту промислової власності більш ніж на 200 держав світу). Додатково слід зауважити, що окрім зазначених міжнародних організацій та міжнародних договорів універсального рівня, важливе значення має співпраця держав і на регіональному рівні – прикладом якої на території Європи є діяльність Європейської патентної організації.

³⁷ Чибісов Д. М. Охорона прав інтелектуальної власності в рамках Світової організації торгівлі : дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.11 "Міжнар. право" / Чибісов Дмитро Михайлович ; Нац. ун-т "Одес. юрид. акад.". — Одеса, 2017. — 272 с. — С. 54.

Розділ 2. Нормативно-правові та організаційні аспекти охорони промислової власності відповідно до Угоди ТРІПС

2.1. Об'єкти прав промислової власності відповідно до Угоди ТРІПС та мінімальні стандарти їх правової охорони.

Приділивши увагу дослідженню як системи міжнародно-правової охорони прав промислової власності загалом, так і місцю в цій системі Угоди ТРІПС, надалі зосередимось на більш детальному аналізі особливостей охорони промислової власності саме в рамках Світової організації торгівлі, відповідно до присвячених відповідним питанням положень Угоди ТРІПС, і передусім – колу об'єктів промислової власності, які взагалі підпадають під дію даної Угоди, та обсягу мінімальних стандартів їх правової охорони в рамках механізму, який цієї Угодою передбачений.

Так, загалом відповідно до статті 1 Угоди ТРІПС, для цілей цієї Угоди термін "інтелектуальна власність" означає всі категорії інтелектуальної власності, які підпадають під дію розділів 1 - 7 Частини II – а саме: авторське право та суміжні права, торгові знаки, географічні зазначення, промислові зразки, патенти (під якими маються на увазі саме об'єкти промислової власності, охоронним документом яких є патент – тобто, винаходи та корисні моделі), плани-проекти (топографія) інтегральних мікросхем та захист нерозкритої інформації³⁸. При цьому, як зазначає Д.М. Чибісов, наведений перелік об'єктів правової охорони не є виключним – іншими словами, якщо держава-член СОТ обґрунтовано розширить його у власному законодавстві, то це відповідатиме нормам Угоди ТРІПС³⁹.

Виходячи з досягнутого нами в межах попереднього розділу розуміння об'єктів права промислової власності як передусім комерційно придатних

³⁸ Угода про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності від 15.04.1994. Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/981_018#Text

³⁹ Чибісов Д. М. Охорона прав інтелектуальної власності в рамках Світової організації торгівлі : дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.11 "Міжнар. право" / Чибісов Дмитро Михайлович ; Нац. ун-т "Одес. юрид. акад.". — Одеса, 2017. — 272 с. — С. 93.

об'єктів інтелектуальної власності, логічним буде віднести до об'єктів промислової власності, на які поширюється дія Угоди ТРІПС, усі перераховані вище об'єкти інтелектуальної власності, окрім авторських та суміжних прав – тобто, включаючи також і топографії інтегральних мікросхем та захист нерозкритої інформації, віднесення яких до групи об'єктів промислової власності з точки зору національної правової доктрини не є однозначним. Так, наприклад, в цьому контексті можна навести позицію Т.В. Ярошевської, яка, аналізуючи розбіжності між національним законодавством про інтелектуальну власність та відповідними міжнародними договорами (зокрема, Паризькою конвенцією та Конвенцією ВОІВ), з одного боку, досить обґрунтовано стверджує, що віднесення до об'єктів промислової власності захисту від недобросовісної конкуренції є дещо нелогічним хоча б з огляду на те, що право на захист від будь-яких неправомірних дій апріорі належить всім суб'єктам правовідносин і не є якимось окремим об'єктом, а також з огляду на те, що відповідні правовідносини є предметом регулювання окремих законів⁴⁰ – проте в той самий час, безпідставно не враховує проаналізованих нами вище положень Угоди ТРІПС, приходячи до висновку, що до об'єктів права промислової власності слід відносити лише винаходи, корисні моделі, промислові зразки, торговельні марки, комерційні (фірмові) найменування та географічні зазначення⁴¹.

Відносно вищеперерахованих об'єктів права промислової власності Угода ТРІПС встановлює свого роду подвійний механізм захисту: по-перше, вона зобов'язує усіх членів СОТ дотримуватися сутнісних положень Паризької конвенції про охорону промислової власності та Договору про інтелектуальну власність на інтегральні схеми, незалежно від того, чи є відповідні країни учасниками цих договорів. По-друге ж, додатково до положень згаданих міжнародних договорів, Угода ТРІПС встановлює інші обов'язкові для застосування мінімальні матеріально-правові стандарти щодо захисту прав на

⁴⁰ Проблеми охорони прав промислової власності в Україні : моногр. / Т. В. Ярошевська. – Дніпро : Видавець Біла К. О., 2020. – 372 с. – С. 17.

⁴¹ Ярошевська Т. В. Поняття права промислової власності та його джерела. Науковий вісник Ужгородського національного університету. 2013. № 23. Т. 1. Ч. 1. С. 288–292.

об'єкти промислової власності, що підлягають правовій охороні в рамках Угоди⁴². При цьому, ці стандарти є мінімальними в тому розумінні, що держави, які приєдналися до Угоди, при наділенні своїх громадян правами інтелектуальної власності відносно об'єктів права промислової власності, нижче зазначених в Угоді ТРІПС параметрів щодо обсягу таких прав, строків правової охорони тощо, опускалися не можуть – проте можуть передбачати більш високий рівень захисту відповідних прав⁴³. Така конструкція Угоди ТРІПС спрямована передусім на те, щоб не обмежувати розвинені країни у наданні більш високого ступеню захисту прав інтелектуальної власності, в той самий час не ставлячи занадто невідомих вимог до країн, що розвиваються.

Так, стосовно першого з об'єктів права промислової власності, передбаченого за текстом Угоди ТРІПС – торговельних марок – слід зазначити наступне. Як і стосовно інших об'єктів права інтелектуальної власності, Угода ТРІПС використовує метод інкорпорації положень Паризької конвенції, зокрема, вказуючи на застосування критеріїв права на захист, закріплених у Паризькій конвенції, недопустимості реєстрації загальновідомих знаків тощо - що, як справедливо зазначає Д.М. Чибісов, було важливим хоча б з огляду на необхідність імплементації норм Паризької конвенції на ринки держав, що розвивалися, які здебільшого не були підписантами Паризької конвенції⁴⁴.

В той самий час, Угода ТРІПС не обмежується механічним перенесенням норм раніше прийнятих міжнародних договорів, а вводить декілька суттєво нових положень. Так, по-перше, Угода ТРІПС надає визначення торговельної марки: правовій охороні як торговельна марка, відповідно до ст. 15 Угоди, підлягає будь-яке позначення або комбінація позначень, здатних відрізнити товари або послуги однієї особи від іншої - в тому числі, але не виключно, слова, власні імена, літери, цифри, зображувальні елементи і комбінації

⁴² Горнісевич А.М. Міжнародні стандарти захисту прав інтелектуальної власності. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/115488/09-Hornisevych.pdf?sequence=1>

⁴³ Ромашко А.С. Міжнародні договори та угоди у сфері інтелектуальної власності: Навч. посіб. / А.С. Ромашко, І.І. Верба, В.В. Пригода. – Вид.2-ге переробл. та доповн. [Електронний ресурс] / - К.: НТУУ "КПІ", 2015. – 186 с. – С. 153-154.

⁴⁴ Чибісов Д. М. Охорона прав інтелектуальної власності в рамках Світової організації торгівлі : дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.11 "Міжнар. право" / Чибісов Дмитро Михайлович ; Нац. ун-т "Одес. юрид. акад.". — Одеса, 2017. – 272 с. – С. 95.

кольорів, а також будь-які комбінації цих позначень⁴⁵. Втім, як зазначають з цього приводу Д. Лонг, П. Рей, В.О. Жаров та інші, деякі країни – члени СОТ здійснюють правову охорону більш широкого спектру позначень у порівнянні з тими, що прямо згадані в Угоді ТРІПС. Так, наприклад, у США, крім перерахованих в Угоді елементів, правовій охороні також підлягають звукові торговельні марки і такі, що мають запах, а в деяких країнах торговельна марка може бути світловою⁴⁶. В зазначеному положенні Угоди ТРІПС також варто звернути увагу на те, що, на відміну від Паризької конвенції, ним прямо передбачається можливість надання товарного знаку щодо послуг⁴⁷.

По-друге, на відміну від Паризької конвенції, в Угоді ТРІПС указується чіткий мінімальний строк дії товарного знаку після первісної реєстрації - ст. 18 Угоди ТРІПС передбачає, що «первісна реєстрація, а також кожне наступне продовження реєстрації товарного знаку має здійснюватися на строк не менше семи років»⁴⁸. Містить Угода і механізми захисту правовласника від надмірного втручання з боку органів, що здійснюють реєстрацію торговельної марки – так, реєстрація може бути анульована лише після невикористання протягом не менш ніж трирічного періоду, причому лише за умови, якщо власником товарного знаку не будуть надані вагомі причини, що доводять наявність перешкод для такого використання – наприклад, такі, як обмеження імпорту або інші урядові вимоги для товарів і послуг, що захищаються цим товарним знаком⁴⁹.

Нарешті, Угода ТРІПС не лише передбачає, що право на використання торговельної марки не повинно невинувато обтяжуватися спеціальними вимогами, такими як: використання разом з іншою торговельною маркою,

⁴⁵ Угода про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності від 15.04.1994. Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/981_018#Text

⁴⁶ Д. Лонг, П. Рей, Жаров В.О., Шевелева Т.М., Василенко І.Е., Дроб'язко В.С. Захист прав інтелектуальної власності: норми міжнародного і національного законодавства та їх правозастосування. Практичний посібник. – К.: «К.І.С.», 2007. – 448 с.

⁴⁷ Reichman J.H. Universal Minimum Standards of Intellectual Property Protection under the TRIPS Component of the WTO Agreement / J.H. Reichman // Duke University School of Law. – 1995. – Vol. 29. – P. 345-388. – P. 361

⁴⁸ Угода про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності від 15.04.1994. Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/981_018#Text

⁴⁹ Ромашко А.С. Міжнародні договори та угоди у сфері інтелектуальної власності: Навч. посіб. / А.С. Ромашко, І.І. Верба, В.В. Пригода. – Вид.2-ге переробл. та доповн. [Електронний ресурс] / - К.: НТУУ "КПІ", 2015. – 186 с. – С. 160.

використання її в особливій формі або в особливому порядку, які знижують її розрізняльну здатність відносно товарів або послуг, а й містить також спеціальне положення (стаття 21 Угоди), що забороняє видачу примусових ліцензій на торговельні марки⁵⁰. Таким чином, зазначене у своїй сукупності дає підстави стверджувати, що правова охорона торговельних марок з прийняттям Угоди ТРІПС була досить суттєво посилена порівняно з Паризькою конвенцією.

Що стосується наступного об'єкта промислової власності, на який поширюється дія Угоди ТРІПС – географічного зазначення – передусім слід зазначити, що в розумінні статті 22 Угоди, географічним зазначенням є назва або позначення, які ідентифікують товар, що походить з певної території, країни, регіону або місцевості, особлива якість, репутація та інші важливі характеристики якого у значній мірі пов'язані з його географічним походженням⁵¹. Щодо таких позначень, Угода вимагає від держав-учасниць «забезпечити для заінтересованих сторін законні способи, щоб запобігти:

1) використанню будь-яких засобів, визначення або представлення товару, що свідчить або передбачає, що товар походить з іншої географічної території, ніж реальне місце створення у такий спосіб, що вводять в оману населення стосовно географічного походження товару;

2) використанню, яке є актом недобросовісної конкуренції;

3) використанню географічного зазначення, яке, хоча у буквальному розумінні правильно визначає територію, регіон або місцевість походження товарів, але викликає у широкого загалу хибне уявлення, що товар походить з іншої території (так звані омонімічні географічні зазначення)⁵².

На останньому з наведених варіантів використання географічних зазначень, які відповідно до Угоди ТРІПС можуть сприйматись як неправомірні, слід зупинитись дещо детальніше. Мова йде про ситуації, коли

⁵⁰ Д. Лонг, П. Рей, Жаров В.О., Шевелева Т.М., Василенко І.Е., Дроб'язко В.С. Захист прав інтелектуальної власності: норми міжнародного і національного законодавства та їх правозастосування. Практичний посібник. – К.: «К.І.С.», 2007.– 448 с.

⁵¹ Угода про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності від 15.04.1994. Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/981_018#Text

⁵² Там само.

певна область чи населений пункт має назву, аналогічну з назвою іншого регіону чи населеного пункту, який має усталену репутацію як виробник певного продукту, і, на перший погляд, така область чи населений пункт цілком законно використовує свою назву – проте з метою використання репутації свого більш відомого «тезки». Передусім подібні ситуації характерні для вин чи інших спиртних напоїв – в якості прикладу можна навести ситуацію з містечком Шампань у Швейцарії, де як і в французькій провінції Шампань, виробляється вино, яке до 2006 року також іменувалось «шампанським» - проте в подальшому, втративши право використовувати таке географічне зазначення, місцеві вина одразу подешевшали та користуються меншим попитом⁵³ - що цілком очевидно вказує на те, що в даній ситуації географічне зазначення використовувалось як своєрідний прояв недобросовісної конкуренції.

В той самий час, безумовно, подекуди омонімічні географічні зазначення використовуються без наміру зловживати їх подібністю, а просто в силу тотожності назв. Саме з метою забезпечення гнучкості правової охорони географічних зазначень в подібних ситуаціях, стаття 23 Угоди ТРПС передбачає, що у випадку існування омонімічних географічних зазначень для вин захист надається для кожного зазначення – проте в той самий час, кожна держава повинна в своєму законодавстві визначити умови, за якими будуть розрізнятися такі омонімічні зазначення, з урахуванням необхідності гарантувати справедливий режим для відповідних виробників та без введення споживачів у оману⁵⁴. Водночас, як це положення, так і загалом стаття 23 Угоди ТРПС, яка містить ряд положень, що надають додатковий захист географічних зазначень саме для вин та інших спиртних напоїв, досить часто обґрунтовано критикується з тієї точки зору, що інші товари, зокрема харчові, так само можуть потребувати відповідного «додаткового захисту», або ж, наприклад, їм так само необхідний механізм захисту омонімічних позначень, аналогічний до

⁵³ Ромашко А.С. Міжнародні договори та угоди у сфері інтелектуальної власності: Навч. посіб. / А.С. Ромашко, І.І. Верба, В.В. Пригода. – Вид.2-ге переробл. та доповн. [Електронний ресурс] / - К.: НТУУ "КПІ", 2015. – 186 с. – С. 161.

⁵⁴ Угода про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності від 15.04.1994. Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/981_018#Text

передбаченого для вин. Варто зауважити, що на рівні Ради ТРІПС неодноразово обговорювалась можливість установити «додаткову охорону», передбачену ст. 23 Угоди ТРІПС, не лише щодо алкогольних напоїв, а й щодо інших товарів⁵⁵ - проте наразі відповідні положення на них не поширюються.

Що стосується промислових зразків, правовій охороні яких присвячено досить лаконічний розділ 4 Угоди ТРІПС, який складається всього з двох статей – варто передусім зауважити, що Угода не дає визначення промисловим зразкам, так само як і не містить положень щодо процедури їх правової охорони - це визнається виключною прерогативою національного законодавства⁵⁶. В Угоді лише вказуються критерії охороноздатності промислового зразка – зазначається, що кожна держава-член має забезпечувати охорону незалежно розроблених промислових зразків, які є новими або оригінальними; проте при цьому держави можуть передбачати, що зразки не є новими або оригінальними, якщо вони значно не відрізняються від вже відомих зразків або комбінацій рис відомих зразків; а також вказується, що мінімальний термін охорони промислових зразків має складати 10 років⁵⁷. Важливим також є положення, яке надає певний додатковий рівень правової охорони текстильним промисловим зразкам – так, відповідно до статті 25 Угоди держава-учасниця повинна гарантувати, що вимоги щодо забезпечення охорони таких зразків, особливо щодо будь-яких витрат, експертизи або публікації, не будуть занадто обтяжливими для заявника⁵⁸.

Значно більш детальними є положення Угоди ТРІПС щодо винаходів та корисних моделей (хоча Угода не вживає другого з зазначених понять, яке є притаманним для національного законодавства України, а відповідний розділ Угоди взагалі іменується «Патенти», і поширюється таким чином на всі винаходи, продукти та процеси, на які видаються патенти). Відповідний розділ

⁵⁵ TRIPS: ISSUES Geographical indications [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.wto.org/english/tratop_e/trips_e/gi_e.htm.

⁵⁶ Чибісов Д. М. Охорона прав інтелектуальної власності в рамках Світової організації торгівлі : дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.11 "Міжнар. право" / Чибісов Дмитро Михайлович ; Нац. ун-т "Одес. юрид. акад.". — Одеса, 2017. – 272 с. – С. 100.

⁵⁷ Угода про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності від 15.04.1994. Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/981_018#Text

⁵⁸ Там само.

Угоди є також одним з найбільш дискусійних – головним чином в контексті патентування біотехнологічних виробів та комп'ютерних програм⁵⁹.

Що стосується визначення критеріїв патентоздатності винаходів та корисних моделей, Угодою ТРІПС встановлено, що патенти можуть видаватись на будь-які винаходи незалежно від того, чи є вони продуктами або процесами в будь-якій сфері технології за умови, що вони є новими, мають винахідницький рівень і є промислово придатними; при цьому, як роз'яснюється в самій Угоді, терміни "винахідницький рівень" та "промислово придатний" можна вважати синонімами термінів "неочевидний" та "корисний" відповідно⁶⁰. Таким чином, загалом рамки патентоздатності винаходів та інших об'єктів промислової власності, на які видаються патенти, згідно Угоди ТРІПС є досить широкими – проте, досить широким, у порівнянні з іншими об'єктами промислової власності, є і коло повноважень держав-учасниць виключати окремі об'єкти з числа тих, що підлягають правовій охороні.

Так, зокрема, в Угоді ТРІПС (стаття 27) прямо зазначається, що правова охорона не надається у випадках, коли комерційне використання винаходу суперечить вимогам публічного порядку або моралі, так само як і у випадках, коли комерційне використання забороняється з метою охорони життя або здоров'я людей або може завдати серйозної шкоди навколишньому середовищу⁶¹. Втім, у той самий час, згідно цього ж положення Угоди держава не може відмовляти у патентуванні винаходу лише тому, що комерційне використання такого винаходу формально заборонено її законодавством, проте у такому використанні не вбачається ознак суперечності одному з публічних чи приватних інтересів, прямо перерахованих вище, що все ж звужує ступінь власного розсуду держав-членів при прийнятті відповідного рішення.

Окрім того, в Угоді ТРІПС також передбачається право виключати з кола об'єктів, що можуть набути правову охорону як винаходи, діагностичні,

⁵⁹ Чибісов Д. М. Охорона прав інтелектуальної власності в рамках Світової організації торгівлі : дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.11 "Міжнар. право" / Чибісов Дмитро Михайлович ; Нац. ун-т "Одес. юрид. акад.". — Одеса, 2017. — 272 с. — С. 101.

⁶⁰ Угода про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності від 15.04.1994. Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/981_018#Text

⁶¹ Там само.

терапевтичні та хірургічні способи лікування людей або тварин, а також рослини, тварин та мікроорганізми⁶². Нарешті, Угодою передбачається низка випадків, коли держава може передбачити використання об'єкта патенту без згоди і дозволу правовласника. Так, відповідно до ст. 31 Угоди ТРІПС, об'єкт патенту може використовуватися без дозволу власника патенту в «надзвичайній ситуації в країні чи з інших обставин крайньої необхідності або у випадках некомерційного використання в інтересах суспільства». Також, як зазначає Дж. Рейхман, положення ст. 8 дозволяють державам-членам СОТ обґрунтувати необхідність обмеження прав патентовласника шляхом надання примусових ліцензій у випадках загрози здоров'ю населення або зловживань на ринку з боку патентовласника⁶³ – тим більше, що Угода ТРІПС дійсно не містить прямої заборони для держав використовувати такий механізм, як примусове ліцензування, відносно винаходів та корисних моделей - на відміну від, скажімо, торговельних марок.

Що стосується правової охорони топографій інтегральних мікросхем, Угода ТРІПС здебільшого оперує відсильними нормами, посиляючись на положення Договору з інтелектуальної власності стосовно інтегральних мікросхем, прийнятий у Вашингтоні 26 травня 1989 р. (далі – Договір ІПЦ). Так, зокрема, саме таким чином формулюються критерії охороноздатності топографій – Угода посиляється на Договір ІПЦ, стаття 3 якого, в свою чергу, вимагає, щоб топографія була «оригінальною» та була результатом розумової діяльності її автора⁶⁴.

Втім, певні положення щодо правової охорони топографій інтегральних мікросхем встановлюються і безпосередньо в Угоді – зокрема, її статтею 38 передбачено, що строк дії охорони для держав, що вимагають реєстрації як умови охорони, не повинен закінчуватися раніше, ніж через 10 років, відлік

⁶² Д. Лонг, П. Рей, Жаров В.О., Шевелева Т.М., Василенко І.Е., Дроб'язко В.С. Захист прав інтелектуальної власності: норми міжнародного і національного законодавства та їх правозастосування. Практичний посібник. – К.: «К.І.С.», 2007. – 448 с.

⁶³ Reichman J.H. Universal Minimum Standards of Intellectual Property Protection under the TRIPS Component of the WTO Agreement / J.H. Reichman // Duke University School of Law. – 1995. – Vol. 29. – P. 345-388. – P. 355.

⁶⁴ Treaty on Intellectual Property in Respect of Integrated Circuits done at Washington, D.C., on May 26, 1989. Mode of access: <https://wipolex.wipo.int/en/text/295136>

яких починається від дати подання заявки на реєстрацію; а для держав, що не вимагають такої реєстрації – правова охорона має надаватись протягом не менше, ніж 10 років від дати першого комерційного використання топографії будь-де в світі. При цьому обидва вказаних терміни можуть бути обмежені державою терміном в 15 років після створення топографії⁶⁵.

Нарешті, що стосується захисту нерозголошеної інформації, варто передусім зазначити, що її правова охорона є однією з новел Угоди ТРІПС - до прийняття Угоди ТРІПС такої міжнародно-правової охорони не існувало. Не в останню чергу зважаючи на новизну відповідних положень Угоди, спірним є навіть саме поняття «нерозголошеної інформації» як об'єкта захисту – в багатьох джерелах можна зустріти позицію, що дане поняття є тотожним притаманному українському внутрішньому законодавству поняттю «комерційна таємниця»⁶⁶.

Не погоджується з такою твердженням Д.М. Чибісов, зазначаючи, що поняття нерозголошеної інформації не в повній мірі коректно взагалі порівнювати з поняттям комерційної таємниці, зважаючи на те, що Угода не містить визначення жодного з зазначених понять. Проте, продовжує дослідник, якщо все ж співставити ознаки нерозголошеної інформації, вказані у статті 39 Угоди ТРІПС (секретність, комерційна цінність, необхідність вжиття спеціальних заходів охорони від розголошення тощо), та ознаки комерційної таємниці в тому розумінні, в якому їх надає вітчизняне законодавство (стаття 505 Цивільного кодексу України), можна прийти до висновку, що «нерозголошена інформація» включає «комерційну таємницю», проте не обмежується лише нею⁶⁷.

З цього приводу слід зазначити, що, зважаючи на спеціальну норму пункту 3 статті 39 Угоди, відповідно до якого держави, вимагаючи як умову

⁶⁵ Угода про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності від 15.04.1994. Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/981_018#Text

⁶⁶ Д. Лонг, П. Рей, Жаров В.О., Шевелева Т.М., Василенко І.Е., Дроб'язко В.С. Захист прав інтелектуальної власності: норми міжнародного і національного законодавства та їх правозастосування. Практичний посібник. – К.: «К.І.С.», 2007. – 448 с.

⁶⁷ Чибісов Д. М. Охорона прав інтелектуальної власності в рамках Світової організації торгівлі : дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.11 "Міжнар. право" / Чибісов Дмитро Михайлович ; Нац. ун-т "Одес. юрид. акад.". — Одеса, 2017. — 272 с. — С. 107.

отримання дозволу на збут фармацевтичної продукції або продукції сільськогосподарської хімії, у якій використовуються нові хімічні речовини, надання нерозкритих даних випробувань або інших даних, отримання яких потребує значних зусиль, повинні надавати захист таким даним від нечесного комерційного використання⁶⁸, слід погодитись із Д.М. Чибісовим щодо більш широкого розуміння терміну «нерозголошена інформація», оскільки дані, що розкриваються державі для отримання дозволів, можуть і не відповідати критеріям віднесення інформації до комерційної таємниці – проте все одно отримують правову охорону згідно Угоди ТРІПС.

Слід також зауважити, що стаття 39 Угоди ТРІПС не визначає чітких критеріїв охороноздатності нерозголошеної інформації, але потребує проходження тесту на доказування «значного зусилля», необхідного для отримання такої інформації, під якими можуть розумітись як значні фінансові затрати на отримання інформації, так і часові або інші ресурсні витрати⁶⁹. Іншими словами, інформація, яка підлягає охороні як нерозголошена, не повинна бути легкодоступною для третіх осіб.

Таким чином, Угода ТРІПС поширює свою правову охорону на такі об'єкти права промислової власності, як торгові знаки, географічні зазначення, промислові зразки, патенти (під якими маються на увазі саме об'єкти промислової власності, охоронним документом яких є патент – тобто, винаходи та корисні моделі), плани-проекти (топографія) інтегральних мікросхем та нерозголошена інформація. Для кожного з цих об'єктів Угода ТРІПС встановлює ряд мінімальних вимог щодо їх правової охорони державами-членами, як шляхом інкорпорації вже існуючих положень інших міжнародних договорів – передусім, Паризької конвенції – так і встановлюючи нові стандарти їх правової охорони. Загальним при цьому є те, що кожна держава-член СОТ має право передбачити у своєму законодавстві вищий рівень захисту.

⁶⁸ Угода про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності від 15.04.1994. Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/981_018#Text

⁶⁹ United Nations Conference on Trade and Development, International Centre for Trade and Sustainable Development, and UNCTAD-ICTSD Project on IPRs and Sustainable Development. Resource Book on TRIPS and Development. Cambridge: Cambridge University Press, 2005. – 829 p. – P. 531.

2.2. Правові режими охорони об'єктів промислової власності за Угодою ТРІПС.

Окрім визначення кола та критеріїв охороноздатності об'єктів, на які поширюється правова охорона, надана Угодою ТРІПС, та встановлення мінімальних стандартів такої правової охорони, яким має відповідати законодавство кожної з країн-членів СОТ, в контексті нашого дослідження також цінними є положення, що стосуються правових режимів охорони, які є спільними для всіх об'єктів права промислової власності, на які поширюється дія Угоди, оскільки саме зазначені загальні положення є основою міжнародної співпраці держав в сфері захисту прав інтелектуальної власності загалом.

Такими правовими режимами, загальними для всіх об'єктів права промислової власності, є «національний режим» (ст. 3 Угоди ТРІПС) та «режим нації, яка користується найбільшими перевагами», який подекуди також іменується «режим найбільшого сприяння» (ст. 4 Угоди ТРІПС). Як справедливо зазначається в літературі, ці два правових режими насправді є двома компонентами одного принципу, який є ключовим для діяльності СОТ загалом і для Угоди ТРІПС зокрема – принципу недискримінації⁷⁰ – з огляду на що, в межах даного підрозділу вони розглядатимуться в тісному взаємозв'язку з зазначеним принципом.

Так, що стосується першого з передбачених Угодою ТРІПС правових режимів – національного режиму – то відповідно до статті 3 Угоди він полягає в тому, що кожна держава-член повинна надати підданам інших держав-членів режим не менш сприятливий, ніж той, який він надає своїм громадянам чи підданам щодо охорони інтелектуальної власності – з урахуванням винятків, які передбачені, зокрема, Паризькою конвенцією та Договором ІПЦ⁷¹.

В свою чергу, відповідно до статті 2 Паризької конвенції громадяни кожної країни Союзу користуються в усіх інших країнах Союзу тими ж

⁷⁰ А. Taubman, Н. Wager, J. Watal. A Handbook on the WTO TRIPS Agreement. Mode of access: <https://www.researchgate.net/publication/326528858>

⁷¹ Угода про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності від 15.04.1994. Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/981_018#Text

привілеями, що надаються тепер чи будуть надаватися згодом відповідними законами власним громадянам, не обмежуючи при цьому прав, спеціально передбачених цією Конвенцією. Виходячи з цього, їх права будуть охоронятися так само, як і права громадян даної країни, і вони будуть користуватися тими ж законними засобами захисту від будь-якого посягання користуватися тими ж законними засобами захисту від будь-якого посягання на їх права, якщо при цьому дотримуються умови та формальності, приписувані власним громадянам. Водночас, зазначене правило не зачіпає чинності положень законодавства кожної з країн Союзу, що відносяться до судової та адміністративної процедури та до компетенції судових і адміністративних органів⁷².

Що ж стосується Договору ІПЦ, то в ньому національному режиму присвячена стаття 5, якою загалом передбачено майже аналогічні до Паризької конвенції положення – «кожна Договірна Сторона щодо охорони інтелектуальної власності топографій погоджується надавати на своїй території іноземним фізичним та юридичним особам, які є резидентами будь-якої іншої Договірної сторони, таке саме ставлення, яке вона надає своїм громадянам; при цьому будь-яка Договірна сторона має право не застосовувати національний режим у питаннях, що стосуються спеціальних правил, що застосовуються до іноземців у судовому розгляді⁷³».

Отже, відсилаючи в частині винятків з національного режиму до раніше укладених договорів про об'єкти промислової власності, Угода ТРІПС фактично зводить такі винятки до особливостей процедур судового або адміністративного захисту прав на такі об'єкти, як передбачено у Паризькій конвенції та Договорі ІПЦ. В той самий час, в доповнення до даних положень, частина друга статті 3 Угоди ТРІПС передбачає, що країни-члени можуть скористатися винятками, передбаченими Паризькою конвенцією чи Договором ІПЦ, щодо судових та адміністративних процедур, лише тоді, коли такі винятки необхідні для забезпечення відповідності законам і правилам, які не

⁷² Паризька конвенція про охорону промислової власності від 20 березня 1883 року. Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_123#Text

⁷³ Treaty on Intellectual Property in Respect of Integrated Circuits done at Washington, D.C., on May 26, 1989. Mode of access: <https://wipolex.wipo.int/en/text/295136>

суперечать положенням цієї Угоди, коли такі дії не застосовуються у такий спосіб, який означав би приховане обмеження торгівлі⁷⁴ – іншими словами, не суперечать принципу недискримінації.

Варто також відмітити, що, в розумінні права СОТ загалом – передусім, згідно положень Генеральної угоди з тарифів і торгівлі (ГАТТ) 1947 року, зокрема, частини четвертої статті 3 ГАТТ – національний режим полягає в тому, що товарам (включаючи і об'єкти права промислової власності), що походять з території будь-якої сторони, імпортованим на територію будь-якої іншої сторони, повинен надаватися режим не менш сприятливий, ніж режим, який надається подібним товарам національного походження, щодо всіх законів, правил та вимог, які стосуються внутрішнього продажу, пропозиції до продажу, купівлі, транспортування, розподілу чи використання товарів⁷⁵; при цьому, існує два винятки з дії даного принципу - національний режим не застосовується до державних закупівель, тобто до закупівель, які здійснюються для потреб і за рахунок держави, і, по-друге, до субсидій, що виплачуються виключно національним виробникам⁷⁶. Таким чином, слід відмітити, що якщо сам зміст національного режиму в ГАТТ та ТРІПС суттєво не відрізняється, то коло винятків з його дії є відмінним – Угода ТРІПС, як вже зазначалось, в цій частині відсилає до інших чинних міжнародних договорів у сфері промислової власності, а не до принципів СОТ.

Прикметним є також те, що положення Угоди ТРІПС не забороняють так званої «зворотної дискримінації» - ситуацій, коли держава може надавати іноземцям більші права, або вимагати виконання меншої кількості обов'язків, ніж по відношенню до власних громадян. Подібні ситуації, безумовно, є не надто розповсюдженими в практиці більшості держав-членів СОТ, проте все ж приклади існують – зокрема, США для подання позову про захист авторського

⁷⁴ Угода про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності від 15.04.1994. Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/981_018#Text

⁷⁵ Генеральна угода з тарифів і торгівлі (ГАТТ 1947) від 30.10.1947. Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_264#Text

⁷⁶ Чибісов Д. М. Охорона прав інтелектуальної власності в рамках Світової організації торгівлі : дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.11 "Міжнар. право" / Чибісов Дмитро Михайлович ; Нац. ун-т "Одес. юрид. акад.". — Одеса, 2017. – 272 с. – С. 40.

права вимагають у своїх громадян реєстрації цього права, тоді як до іноземців подібної вимоги не висувається⁷⁷.

Саме існуванням практики такої «зворотної дискримінації» - наданню певних преференцій та пільг громадянам конкретних держав на основі, здебільшого, двосторонніх переговорів – пояснюється поява в Угоді ТРІПС, поряд з національним режимом, також і режиму найбільшого сприяння. Адже, так само як положення про національний режим забороняє дискримінацію між власними громадянами країни-члена та громадянами інших країн-членів, положення про режим найбільшого сприяння забороняє дискримінацію між громадянами інших членів⁷⁸.

Як і у випадку з національним режимом, режим найбільшого сприяння є загальним принципом для всього права СОТ, і в загальному вигляді сформульований в статті 1 ГАТТ: «будь-яка перевага, сприяння, привілей чи імунітет, які надаються будь-якою стороною, що домовляється, стосовно будь-якого товару, що походить з будь-якої іншої країни чи призначений для будь-якої іншої країни, повинні негайно і безумовно надаватися подібному товару, що походить із території всіх інших сторін чи призначений для території всіх інших сторін⁷⁹». Відносно прав інтелектуальної власності, Угодою ТРІПС у статті 4 надається подібне формулювання: «що стосується захисту інтелектуальної власності, то будь-яка перевага, сприяння, пільга або імунітет, що надається членом підданим будь-якої іншої країни, повинні бути негайно і безумовно надані підданим всіх інших членів⁸⁰».

Проте суттєвою відмінністю режиму найбільшого сприяння від національного режиму в частині захисту об'єктів права промислової власності з техніко-юридичної точки зору є відсутність прямих відсилок до положень

⁷⁷ Чибісов Д. М. Охорона прав інтелектуальної власності в рамках Світової організації торгівлі : дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.11 "Міжнар. право" / Чибісов Дмитро Михайлович ; Нац. ун-т "Одес. юрид. акад.". — Одеса, 2017. — 272 с. — С. 40.

⁷⁸ А. Taubman, Н. Wager, J. Watal. A Handbook on the WTO TRIPS Agreement. Mode of access: <https://www.researchgate.net/publication/326528858>

⁷⁹ Генеральна угода з тарифів і торгівлі (ГАТТ 1947) від 30.10.1947. Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_264#Text

⁸⁰ Угода про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності від 15.04.1994. Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/981_018#Text

раніше укладених міжнародних договорів при формулюванні винятків з даного режиму – що цілком логічно пояснюється хоча б тим, що ні Паризька конвенція, ні Договір ІПШЦ загалом не містять правової конструкції, подібної до режиму найбільшого сприяння.

Натомість, безпосередньо статтею 4 Угоди ТРІПС встановлено винятки з режиму найбільшого сприяння, два з яких стосуються в тому числі і об'єктів права промислової власності – так, зобов'язання надавати аналогічні преференції усім іншим державам-членам СОТ не поширюється на будь-яку перевагу, сприяння, пільгу або імунітет, надані державою-членом, по-перше, в рамках міжнародних угод з судової допомоги або з захисту права у широкому розумінні, і які не зводяться до захисту інтелектуальної власності; і по-друге, в рамках міжнародних угод, що мають відношення до захисту інтелектуальної власності, які набрали чинності до набрання чинності Угодою СОТ (тобто, до 1 січня 1995 року), за умови, що про такі угоди сповіщено Раду ТРІПС, і вони не встановлюють самоправну або невинуватну дискримінацію проти громадян інших держав-членів⁸¹. Крім того, як виняток з режиму найбільшого сприяння передбачені спеціальні та пільгові положення для країн, що розвиваються, і найменш розвинених країн з метою охорони громадського здоров'я, закріплені в Дохійській декларації⁸².

Проте статтею 5 Угоди ТРІПС передбачається ще один виняток, що стосується обидвох загальних правових режимів – національного режиму та режиму найбільшого сприяння. Так, вищезазначені правові режими не застосовуються до процедур, передбачених у багатосторонніх угодах, укладених під егідою ВОІВ, які стосуються отримання та збереження прав інтелектуальної власності⁸³. Метою прийняття даної статті було визнання того, що деякі угоди ВОІВ, такі як Договір про патентну кооперацію, Мадридська

⁸¹ Угода про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності від 15.04.1994. Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/981_018#Text

⁸² Чибісов Д. М. Охорона прав інтелектуальної власності в рамках Світової організації торгівлі : дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.11 "Міжнар. право" / Чибісов Дмитро Михайлович ; Нац. ун-т "Одес. юрид. акад.". — Одеса, 2017. – 272 с. – С. 39.

⁸³ Угода про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності від 15.04.1994. Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/981_018#Text

угода про міжнародну реєстрацію знаків (Мадридська угода) і Протокол до цієї Угоди (Мадридський протокол), а також Гаазька угода про міжнародну реєстрацію промислових зразків, передбачають систему міжнародних заявок, відкритих лише для осіб, які є громадянами або резидентами країн, що підписали Конвенцію, або мають реальне та ефективне промислове чи комерційне підприємство в цих країнах – проте зазначена стаття не обмежується вже існуючими угодами ВОІВ. Важливим, втім, є той факт, що даний виняток стосується лише процедур, пов'язаних із набуттям та збереженням прав, а не самих матеріальних стандартів захисту⁸⁴.

Таким чином, розвиваючи загальний для всього права СОТ принцип недискримінації, Угода ТРІПС формулює два правових режими – національний режим та режим найбільшого сприяння, суть яких в загальних рисах полягає в тому, що національний режим забороняє дискримінацію між власними громадянами країни-члена СОТ та громадянами інших країн-членів, тоді як режим найбільшого сприяння забороняє дискримінацію між громадянами інших членів СОТ (зокрема, у випадках, коли громадянам певної країни надаються преференції порівняно із власними громадянами на підставі, приміром, двосторонніх угод). В той самий час, з обидвох правових режимів Угодою ТРІПС передбачено допустимі винятки – так, якщо у випадку з національним режимом такі винятки передбачені Паризькою конвенцією та Договором ІПЦ і стосуються прав держави-члена СОТ встановлювати окремі спеціальні вимоги до іноземців в судових та адміністративних процедурах захисту прав на об'єкти промислової власності, то винятки відносно режиму найбільшого сприяння встановлює сама Угода ТРІПС, і вони загалом, за деякими винятками, зводяться до можливості надавати преференції громадянам одних держав порівняно з громадянами інших держав лише на підставі міжнародних договорів, укладених до набрання чинності Угодою про створення СОТ, тобто до 1 січня 1995 року.

⁸⁴ А. Taubman, Н. Wager, J. Watal. A Handbook on the WTO TRIPS Agreement. Mode of access: <https://www.researchgate.net/publication/326528858>

2.3. Вимоги Угоди ТРІПС щодо забезпечення здійснення прав промислової власності

Як положення Угоди ТРІПС про мінімальні стандарти правової охорони об'єктів права промислової власності, так і положення, що регламентують дію національного режиму та режиму найбільшого сприяння, безумовно, стали суттєвим кроком уперед в міжнародно-правовому регулюванні промислової власності. Проте, як відмічається в багатьох джерелах, дійсно дієвою Угоду робить навіть не розширення матеріально-правових норм, а її «процесуальна» частина, викладена в Частині III під назвою «Забезпечення прав інтелектуальної власності» («Enforcement of Intellectual Property Rights») – так, зокрема, як зазначають Г.О. Андрощук і Л.І. Работягова, характерною рисою, що виділяє Угоду TRIPS з ряду попередніх міжнародних договорів про охорону прав на результати інтелектуальної діяльності, є те, що вона зобов'язує країни-учасники забезпечити наявність і доступність заходів, спрямованих на запобігання порушенням прав ІВ, тоді як попередні міжнародні договори в цій сфері практично не містили подібних вимог, що, в тому числі, і стало основною причиною їх недостатньої ефективності⁸⁵.

Частина III Угоди ТРІПС структурно поділена на п'ять розділів: Розділ 1 (Загальні зобов'язання), Розділ 2 (Цивільно-правові та адміністративні процедури і засоби правового захисту); Розділ 3 (Попередні заходи); Розділ 4 (Спеціальні вимоги щодо заходів на кордоні); Розділ 5 (Кримінальні процедури) – таким чином, фактично нею охоплюються всі традиційні засоби захисту прав промислової власності – судовий, адміністративний, включаючи заходи при перетині кордону, кримінально-правову охорону тощо.

Що стосується загальних стандартів забезпечення дотримання прав інтелектуальної власності, передбачених статтею 41 Угоди ТРІПС, вони стосуються всіх процедур, передбачених наступними розділами (судових,

⁸⁵ Андрощук Г. О., Работягова Л. І. Розвиток глобальної міжнародної системи правової охорони інтелектуальної власності. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/handle/123456789/15673/Androshchuk_Rozvytok_hlobalnoi_mizhnarodnoi_syste-my.pdf?sequence=1&isAllowed=y

адміністративних, кримінальних тощо) і загалом зводяться до наступних принципів: норми національного законодавства мають передбачати ефективні заходи проти будь-яких порушень права інтелектуальної власності, проте водночас ці заходи повинні застосовуватися таким чином, щоб уникнути створення бар'єрів для законної торгівлі та забезпечити гарантії проти їх зловживань; процедури захисту прав інтелектуальної власності мають бути справедливими та рівними для всіх (вони не повинні бути безпідставно ускладнені, вартість їх здійснення не повинна бути високою, вони не повинні супроводжуватися значними матеріальними затратами, містити безпідставні часові обмеження чи не виправдані затримки); рішення по суті справи має бути викладене в письмовій формі та обґрунтоване, а також має бути доступним принаймні для сторін справи без не виправданих затримок; сторони справи повинні мати можливість перегляду судом остаточних адміністративних рішень та судових рішень першої інстанції⁸⁶.

Як бачимо, положення статті 41 Угоди ТРІПС є загалом достатньо неконкретними і характеризуються великою кількістю оціночних категорій («безпідставно ускладнені», «значні часові обмеження» тощо). Тим не менш, зважаючи на те, що в подальших статтях, що стосуються окремих процедур захисту прав інтелектуальної власності, ці принципи конкретизуються, роль статті 41 для Частини III Угоди в цілому є подібною до ролі преамбули, набору загальних засад.

Що стосується більш конкретних положень Частини III Угоди ТРІПС, викладених у подальших її статтях, слід передусім звернути увагу на положення щодо цивільно-правового та адміністративного захисту прав інтелектуальної власності. Так, передусім, вимагається, що правовласник повинен завжди мати можливість ініціювати цивільні судові процедури проти порушника прав промислової власності, на які поширюється дія Угоди⁸⁷; і що такі процедури не повинні накладати надмірно обтяжливі вимоги для

⁸⁶ Горнісевич А.М. Міжнародні стандарти захисту прав інтелектуальної власності. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/115488/09-Hornisevych.pdf?sequence=1>

⁸⁷ А. Taubman, Н. Wager, J. Watal. A Handbook on the WTO TRIPS Agreement. Mode of access: <https://www.researchgate.net/publication/326528858>

обов'язкової присутності особисто, а також мають враховувати необхідність захисту конфіденційної інформації⁸⁸.

Крім того, Угодою вимагається від держав-членів СОТ надати судам при розгляді справ про захист промислової власності такі повноваження: вимагати від сторін надання належних їм доказів; приймати рішення за відсутності необхідної інформації, яку сторона не надала з поважних причин або для отримання якої встановила перешкоди; вимагати від винної особи припинення порушення прав інтелектуальної власності та відшкодування володільцю прав завданих збитків, у тому числі судових витрат; вимагати виведення з комерційних каналів без будь-якої компенсації товарів, які є предметом порушення, та знищення їх, якщо це не завдасть шкоди володільцю⁸⁹.

В той самий час, з позитивного боку можна також відмітити те, що відповідний розділ Угоди намагається певною мірою урівноважити процесуальні права обидвох сторін, надаючи певні гарантії і іншій стороні (відповідачу). Так, зокрема, Угода передбачає обов'язок правовласника відшкодувати відповідачу понесені витрати у випадку помилкової затримки його товару (ст. 48), а також передбачає необхідність застосування «еквівалентних» (тобто, таких, що не є надмірними) порушенню адміністративних процедур (ст. 49)⁹⁰.

При цьому, що стосується адміністративних процедур захисту прав промислової власності, Угода взагалі не вимагає, щоб держава їх створювала - навпаки, держава може вирішити застосовувати тільки судові процедури (суди) для захисту прав інтелектуальної власності і це буде повністю відповідати міжнародним стандартам згідно з Угодою ТРІПС. Якщо, однак, країна застосовує адміністративні правозастосовчі заходи, то ці заходи повинні

⁸⁸ Угода про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності від 15.04.1994. Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/981_018#Text

⁸⁹ Горнісевич А.М. Міжнародні стандарти захисту прав інтелектуальної власності. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/115488/09-Hornisevych.pdf?sequence=1>

⁹⁰ Чибісов Д. М. Охорона прав інтелектуальної власності в рамках Світової організації торгівлі : дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.11 "Міжнар. право" / Чибісов Дмитро Михайлович ; Нац. ун-т "Одес. юрид. акад.". — Одеса, 2017. – 272 с. – С. 113.

повністю відповідати тим самим процесуальним вимогам, що передбачаються Угодою ТРІПС по відношенню до судових процедур⁹¹.

Варто зазначити, що в цілому вимоги Угоди ТРІПС, які стосуються стандартів судового захисту прав промислової власності, здебільшого не вносять у міжнародно-правове регулювання чогось принципово нового порівняно з, наприклад, статтею 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, яка і без того вимагає при розгляді будь-якого спору щодо прав та обов'язків цивільного характеру справедливого і публічного розгляду справи упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом, публічного проголошення рішення тощо⁹². В той самий час, безумовно, для країн за межами Європи, особливо для країн, що розвиваються, впровадження у власне процесуальне законодавство подібних стандартів бодай для захисту прав інтелектуальної власності на виконання Угоди ТРІПС може бути більш актуальним питанням.

Що стосується третього Розділу Частини III Угоди ТРІПС, який регламентує вжиття попередніх заходів як реагування на порушення прав на об'єкти промислової власності, він загалом охоплює собою заходи, які в національному процесуальному праві відповідають заходам забезпечення доказів та забезпеченню позову – так, відповідно до статті 50 Угоди ТРІПС, органи судової влади держав-членів СОТ повинні мати право вимагати негайних та ефективних попередніх заходів з метою, по-перше, запобігати порушенням будь-якого права інтелектуальної власності, і по-друге, зберігати відповідні докази інкримінованого порушення⁹³.

З цього приводу варто погодитись із твердженням, що такі тимчасові заходи або тимчасові судові заборони є важливим інструментом до вирішення

⁹¹ Д. Лонг, П. Рей, Жаров В.О., Шевелева Т.М., Василенко І.Е., Дроб'язко В.С. Захист прав інтелектуальної власності: норми міжнародного і національного законодавства та їх правозастосування. Практичний посібник. – К.: «К.І.С.», 2007. – 448 с. – С. 137.

⁹² Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950. Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text

⁹³ Угода про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності від 15.04.1994. Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/981_018#Text

спору безпосередньо під час судового розгляду⁹⁴, оскільки без їх вчасного застосування доведення порушення або ж подальше виконання судового рішення можуть стати значно ускладненими, якщо не безперспективними загалом. З цієї точки зору важливою гарантією є забезпечення можливості суду вживати термінові попередні або тимчасові заходи без попереднього повідомлення підозрюваного правопорушника – безумовно, з забезпеченням можливості подальшого їх оскарження та з дотриманням усіх процесуальних гарантій, яких Угода вимагає для судових рішень по суті справи⁹⁵.

Можливо, найбільш більш практично цінним елементом «процесуальної» частини Угоди ТРІПС є детальна регламентація в ній процедур захисту прав промислової власності на митному кордоні. Зокрема, Угода ТРІПС вимагає, щоб країни–члени СОТ встановили справедливі і рівні для всіх процедури щодо забезпечення захисту прав на митному кордоні. Ці процедури, однак, не можуть бути необґрунтовано обтяжливими та повинні відповідати цілям запобігання подальших правопорушень відповідно до положень Угоди ТРІПС⁹⁶.

Можна виділити дві категорії засобів забезпечення охорони ІВ на митному кордоні: 1) засоби, що застосовуються на кордоні під час митного оформлення (до них, наприклад, належить можливість подання заяви про можливе порушення прав промислової власності; право вимагати застави або еквівалентної гарантії, достатньої для захисту відповідача та запобігання зловживання); повідомлення про призупинення товарів на кордоні (термін якого не може перевищувати 20 робочих днів або 31 календарний день) тощо); 2) засоби судової заборони, які може задіяти правовласник уже після того, як контрафактний товар пройшов митне оформлення (наприклад, у разі, коли під час митного оформлення порушень не було виявлено, але вони стали відомі

⁹⁴ A. Taubman, H. Wager, J. Watal. A Handbook on the WTO TRIPS Agreement. Mode of access: <https://www.researchgate.net/publication/326528858>

⁹⁵ Д. Лонг, П. Рей, Жаров В.О., Шевелева Т.М., Василенко І.Е., Дроб'язко В.С. Захист прав інтелектуальної власності: норми міжнародного і національного законодавства та їх правозастосування. Практичний посібник. – К.: «К.І.С.», 2007.– 448 с. – С. 138.

⁹⁶ Там само. – С. 139.

правовласнику вже потім, то, згідно зі ст. 44 Угоди ТРІПС, він може використати судове рішення для запобігання продажу товару)⁹⁷.

Водночас, деякою мірою недоліком Угоди ТРІПС можна вважати положення статті 60, згідно з яким державам-членам надається право передбачати в внутрішньому законодавстві, що незначний імпорт (особистий багаж) не може бути зупинено на кордоні навіть за підозрою в порушенні прав промислової власності⁹⁸ - оскільки на практиці ввезення контрафактних товарів далеко не завжди має відбуватись великими партіями для того, щоб заподіяти правовласнику значну шкоду. Крім того, слід звернути увагу на те, що низка встановлених Угодою ТРІПС міжнародних стандартів захисту прав інтелектуальної власності не є нормами прямої дії, а отже, вони можуть бути реалізовані лише в межах національної законодавчої системи та практики через імплементацію в норми національних актів. У першу чергу це стосується процедурних стандартів забезпечення дотримання прав інтелектуальної власності, оскільки впровадження їх залежить від системи судустрою країни⁹⁹.

Таким чином, окрім матеріально-правових стандартів правової охорони об'єктів промислової власності, Угода ТРІПС, на відміну від більшості чинних на момент її прийняття міжнародних договорів в сфері охорони промислової власності, приділяє досить значну увагу і процесуальним стандартам, висуваючи до держав-членів СОТ ряд вимог із забезпечення ефективних процедур адміністративного та судового захисту порушених прав промислової власності. Зокрема, значна увага приділяється регламентації заходів, які держави мають вживати на кордоні в ході митного оформлення товарів; крім того, ряд вимог висувається до процедури судового розгляду – водночас, практична імплементація вимог Угоди ТРІПС в цій частині, безумовно, залежить від національного законодавства та системи судустрою.

⁹⁷ Чибісов Д. М. Охорона прав інтелектуальної власності в рамках Світової організації торгівлі : дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.11 "Міжнар. право" / Чибісов Дмитро Михайлович ; Нац. ун-т "Одес. юрид. акад.". — Одеса, 2017. — 272 с. — С. 112.

⁹⁸ Угода про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності від 15.04.1994. Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/981_018#Text

⁹⁹ Горнісевич А.М. Міжнародні стандарти захисту прав інтелектуальної власності. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/115488/09-Hornisevych.pdf?sequence=1>

2.4. Інституційний механізм охорони промислової власності в рамках Угоди ТРІПС

Перш за все, слід зазначити, що інституційний механізм охорони промислової власності за угодою ТРІПС є невід'ємною частиною загального інституційного механізму СОТ, тож всі органи СОТ так чи інакше задіяні в процесі охорони промислової власності. Так, зокрема, вищим органом СОТ є Міністерська конференція, яка скликається раз на два роки та складається із представників усіх держав-членів СОТ. У період між сесіями Міністерської конференції її функції виконує Генеральна рада, що складається з представників держав-членів СОТ та підпорядкована безпосередньо Міністерській конференції. Адміністративно-організаційні функції виконує Секретаріат СОТ на чолі з Генеральним директором, який призначається на посаду рішенням Міністерської конференції та здійснює загальне керівництво адміністративним апаратом Організації¹⁰⁰. У свою чергу, під керівництвом Генеральної Ради діють три спеціалізовані ради, однією з яких є Рада ТРІПС. Правовою основою створення Ради ТРІПС є ст. IV парагр. 5 Угоди про заснування СОТ, де визначається структура СОТ і вказується, що Рада ТРІПС «здійснює нагляд за функціонуванням Угоди ТРІПС»¹⁰¹.

Позаяк Рада ТРІПС є одним з органів СОТ, процедура призначення та звільнення посадових осіб Ради ТРІПС регулюється загальним для всіх структур СОТ документом - «Принципами призначення посадових осіб в органах СОТ» WT/L/31, прийнятими 7 лютого 1995 року. Так, відповідно до зазначених Принципів, на засіданнях Ради ТРІПС всі держави-члени СОТ можуть бути представлені уповноваженими представниками. В ході першого засідання Ради ТРІПС кожного календарного року, представники держав-членів обирають нового Голову Ради. Головою Ради ТРІПС може бути обраний тільки

¹⁰⁰ Чибісов Д. М. Охорона прав інтелектуальної власності в рамках Світової організації торгівлі : дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.11 "Міжнар. право" / Чибісов Дмитро Михайлович ; Нац. ун-т "Одес. юрид. акад.". Одеса, 2017. 272 с. – С. 152.

¹⁰¹ Угода про заснування Світової організації торгівлі від 15.04.1994. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_342#Text

один з представників держав-членів СОТ, причому він має бути обраний із числа керівників делегацій – представництв в Женевській штаб-квартирі СОТ – проте з моменту обрання і до моменту складання повноважень, він не повинен виступати як представник своєї держави, хіба що за спеціальним дозволом. Крім обрання Голови Ради ТРІПС, в ході першого засідання кожного календарного року може також бути обраний віце-голова, який має право здійснювати функції Голови за його відсутності¹⁰².

Що стосується функціоналу Ради ТРІПС, то загалом його визначено в ст. 68 Угоди ТРІПС, в якій, зокрема, вказується, що Рада ТРІПС здійснює нагляд за функціонуванням Угоди ТРІПС; контролює виконання членами Організації своїх зобов'язань щодо положень Угоди ТРІПС; надає членам можливість консультуватися з питань, пов'язаних з торговельними аспектами прав ІВ; пов'язаних із охороною прав ІВ; отримує консультації відповідних фахівців, яких вона самостійно обирає, та у ВОІВ; а також сприяє врегулюванню спорів у рамках СОТ¹⁰³.

Зокрема, серед вищезгаданих повноважень Ради ТРІПС заслуговує на увагу функція контролю за виконанням членами Організації своїх зобов'язань щодо положень Угоди ТРІПС. Виконання цієї функції забезпечене передбаченим ст. 63 парагр. 2 Угоди ТРІПС обов'язком членів СОТ надавати Раді ТРІПС інформацію про змінені або прийняті закони, що стосуються Угоди ТРІПС¹⁰⁴. Крім того, передбачається, що з метою забезпечення відкритості країни-члени СОТ повинні публікувати закони та правила, остаточні судові рішення й адміністративні норми загального застосування чи поширити їх у такий спосіб, що дає можливість органам влади та власникам прав ознайомитися з ними національною мовою. Зазначене правило

¹⁰² Guidelines for Appointment of Officers to WTO Bodies : Approved by the General Council on 31 January 1995. URL: <https://docs.wto.org/dol2fe/Pages/SS/directdoc.aspx?filename=Q:/WT/L/31.pdf&Open=True>

¹⁰³ Угода про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності від 15.04.1994. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/981_018#Text

¹⁰⁴ Там само.

розповсюджується також і на угоди на рівні уряду або державних установ країн-членів СОТ¹⁰⁵.

Нарешті, не менш важливою гарантією життєздатності міжнародно-правового механізму охорони промислової власності, яку забезпечує діяльність Ради ТРІПС, є можливість внесення змін до тексту Угоди ТРІПС за спрощеною процедурою, якщо такі зміни направлені на підвищення рівня охорони прав інтелектуальної власності. Так, згідно з п. 2. ст. 71 Угоди ТРІПС, Рада ТРІПС має право вносити на розгляд Міністерської конференції пропозиції щодо таких змін, і вони можуть бути схвалені нею «без подальшої процедури формального прийняття»¹⁰⁶ - що дозволяє уникнути процедури формального прийняття поправок до Угоди ТРІПС, прискорюючи процес у декілька разів¹⁰⁷.

Отже, Рада ТРІПС, як і інші Ради в рамках СОТ, виконує переважно контрольні та нормотворчі функції. Адміністративні функції в рамках всієї СОТ виконує її Секретаріат, оскільки кожна окрема Рада – Рада ГАТТ, Рада ГАТС чи Рада ТРІПС – не має свого адміністративного персоналу. Що ж стосується третьої «гілки влади» в рамках СОТ – вирішення спорів – то загалом правове врегулювання спорів у справах про порушення норм Угоди ТРІПС ґрунтується на процедурі врегулювання спорів СОТ, яка регулюється «Домовленістю про правила і процедури врегулювання спорів» і є загальною для всієї системи СОТ¹⁰⁸. Функції Органу врегулювання суперечок (ДСБ – Dispute Settlement Body) згідно Домовленості виконує Генеральна рада СОТ. Процедура вирішення суперечок в рамках СОТ складається з таких основних етапів:

1) проведення консультацій. Згідно з загальними принципами СОТ, саме консультації, а не арбітраж чи інші способи вирішення спорів за участі третіх осіб, є пріоритетним способом врегулювання суперечок. І лише якщо консультації чи спроби примирення не дали бажаних результатів, через 60 днів

¹⁰⁵ Управління міжнародною конкурентоздатністю в умовах глобалізації економічного розвитку: Монографія: В 2т. Т.І / Ред. Д.Г. Лук'яненко, А.М. Поручник. К.: КНЕУ, 2006. – 592 с.

¹⁰⁶ Угода про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності від 15.04.1994. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/981_018#Text

¹⁰⁷ Чибісов Д. М. Охорона прав інтелектуальної власності в рамках Світової організації торгівлі : дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.11 "Міжнар. право" / Чибісов Дмитро Михайлович ; Нац. ун-т "Одес. юрид. акад.". Одеса, 2017. 272 с. – С. 155.

¹⁰⁸ Чибісов Д.М. Процедура вирішення спорів в рамках Світової організації торгівлі: теорія і практика / Д.М. Чибісов // Актуальні проблеми політики : зб. наук. пр. Одеса : Фенікс, 2011. Вип. 42. С. 135-144. – С. 139.

невдоволена сторона може подати запит до ДСБ для того, щоб формально розпочати вирішення спору¹⁰⁹.

2) розгляд справи групою експертів. Групи експертів створюються ad hoc для розгляду кожної суперечки окремо, причому у випадках, коли сторони не можуть досягнути згоди щодо складу групи експертів самостійно, склад групи експертів визначає Генеральний директор СОТ¹¹⁰. За загальним правилом Домовленість передбачає групу у складі трьох експертів, однак за погодженням сторін можливе збільшення їх кількості до п'яти¹¹¹. Група експертів має надати сторонам остаточний звіт протягом 6, а в особливих випадках, наприклад, коли йдеться про товари, що швидко псуються, - протягом 3 місяців. Втім, на практиці декілька груп експертів потребували більше, ніж навіть 9 місяців для завершення своєї роботи у зв'язку із складністю суперечок¹¹² – що, вочевидь, свідчить про недостатню дієвість закріплених Домовленістю часових обмежень, позаяк реальних важелів впливу на групи експертів, які не «вкладаються» в регламентовані строки, правові норми СОТ не містять.

3) затвердження звіту Групи експертів ДСБ. Згідно з положеннями ст. 16.4 Домовленості, звіт групи експертів стає рекомендацією чи рішенням ДСБ за двох умов: якщо протягом 60 днів звіт не буде відхилено консенсусом ДСБ; і при цьому протягом 60 днів сторона, яка не згодна з рішенням експертів, не повідомить ДСБ про своє рішення подати апеляцію до Апеляційного органу¹¹³.

4) перегляд звіту групи експертів Апеляційним органом (факультативний етап). Кожна справа, за зверненням однієї із сторін, може переглядатись трьома особами з числа членів постійно діючого Апеляційного органу, який

¹⁰⁹ Домовленість про правила та процедури вирішення спорів від 15.04.1994. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/981_019#Text

¹¹⁰ Посібник щодо механізму врегулювання суперечок у рамках Світової організації торгівлі, підготовлений Проектом Торговельної Політики України Агентства США з міжнародного розвитку за участі Міністерства економічного розвитку і торгівлі України. URL: <https://www.me.gov.ua/documents/Download?id=12701b53-51b8-4eb1-824e-7c51baf9f596> – С. 9.

¹¹¹ Чибісов Д.М. Процедура вирішення спорів в рамках Світової організації торгівлі: теорія і практика / Д.М. Чибісов // Актуальні проблеми політики : зб. наук. пр. Одеса : Фенікс, 2011. Вип. 42. С. 135-144. – С. 140.

¹¹² Посібник щодо механізму врегулювання суперечок у рамках Світової організації торгівлі, підготовлений Проектом Торговельної Політики України Агентства США з міжнародного розвитку за участі Міністерства економічного розвитку і торгівлі України. URL: <https://www.me.gov.ua/documents/Download?id=12701b53-51b8-4eb1-824e-7c51baf9f596> – С. 14

¹¹³ Домовленість про правила та процедури вирішення спорів від 15.04.1994. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/981_019#Text

складається з семи осіб, які мають досвід в галузі права, міжнародної торгівлі та питаннях, що охоплені різними Угодами, і при цьому не є державними службовцями, що представляють країни, які є сторонами спору. Звіт апеляційного органу має бути представлений до ДСБ у період від 60 до 90 днів з моменту подання апеляції¹¹⁴.

Етап перегляду звіту групи експертів Апеляційним органом містить щонайменше один проблемний момент, пов'язаний з самим характером призначення членів цього органу, які згідно з Домовленістю призначаються консенсусом усіх держав членів: в разі блокування тією чи іншою державою-членом СОТ призначення нових членів Апеляційного органу після того, як спливе строк повноважень діючих, в певний момент в складі Апеляційного органу може опинитись менше, ніж три особи, що є мінімально необхідним для розгляду суперечок (приклади такого блокування в нещодавній історії СОТ відомі – станом на кінець 2019 року призначення нових членів Апеляційного органу блокували США, внаслідок чого в певний період кількість його членів складала менше, ніж три). А отже, в такому разі остаточне вирішення суперечки між державами може опинитись юридично неможливим – що є особливо загрозливим, зважаючи на те, що близько 70 % суперечок в рамках СОТ проходять етап апеляції¹¹⁵.

5) виконання рішення. Рішення, затверджене ДСВ, може бути виконане одним з трьох шляхів: добровільним виконанням «винною» стороною в погоджені з ДСВ розумні строки (зазвичай, не більше 15 місяців з дня прийняття остаточного рішення); сплатою погодженої сторонами компенсації (якщо наприкінці прийнятного терміну сторона, що програла суперечку, не виконала жодних дій для виконання рекомендацій, або виконала дії, які суперечать Угодам СОТ); або ж припиненням поступок до того моменту, поки

¹¹⁴ Домовленість про правила та процедури вирішення спорів від 15.04.1994. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/981_019#Text

¹¹⁵ Микуляк В., Колтунова А. СОТ втрачає важелі впливу: чому торгова організація входить у глибоку кризу. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2019/12/9/7103933/>

країна, що програла, не приведе законодавство чи адміністративний захід у відповідність з вимогами СОТ¹¹⁶.

Таким чином, інституційний механізм захисту прав промислової власності згідно Угоди ТРІПС є частиною загального інституційного механізму СОТ, який включає в себе Міністерську конференцію як вищий орган, Генеральну раду та Секретаріат, який є адміністративним органом, а також утворену в структурі Генеральної Ради Раду ТРІПС, що є спеціалізованим органом захисту прав інтелектуальної власності в рамках СОТ, та виконує передусім контрольні функції, відстежуючи зміни до законодавства країн-членів СОТ. Що ж стосується вирішення спорів, пов'язаних з порушеннями Угоди ТРІПС, то такі спори вирішуються в рамках Генеральної Ради СОТ, яка є органом з врегулювання спорів, згідно з Домовленістю про правила та процедури врегулювання спорів.

Загалом слід погодитись із тим, що на сьогодні інституційний механізм захисту промислової власності, який склався в рамках СОТ, є найбільш дієвим серед існуючих в міжнародному праві – але, в той самий час, і він не позбавлений окремих недоліків, пов'язаних, зокрема, з можливістю затягування окремих етапів процедури вирішення спорів, або ж навіть з загрозами блокування всієї процедури вирішення спорів з боку окремих держав шляхом непогодження призначення членів Апеляційного органу, яке можливе лише за умови консенсусу всіх держав-членів СОТ.

¹¹⁶ Посібник щодо механізму врегулювання суперечок у рамках Світової організації торгівлі, підготовлений Проектом Торговельної Політики України Агентства США з міжнародного розвитку за участі Міністерства економічного розвитку і торгівлі України. URL: <https://www.me.gov.ua/documents/Download?id=12701b53-51b8-4eb1-824e-7c51baf9f596> – С. 17

Розділ 3. Угода ТРІПС та інші міжнародні механізми охорони промислової власності і законодавство України про промислову власність

3.1. Співвідношення охорони промислової власності в рамках СОТ з іншими міжнародними механізмами охорони промислової власності (угоди, що адмініструються ВОІВ, *acquis EC*)

Як зазначалось нами в межах попередніх підрозділів дослідження, Угода ТРІПС є важливим, проте не єдиним компонентом міжнародно-правового механізму охорони промислової власності. З огляду на це, для кращого розкриття обраної теми дослідження існує потреба в дослідженні того, яким чином попередньо розглянутий нами механізм охорони прав промислової власності в рамках Угоди ТРІПС і системі права СОТ в цілому вступає в протиріччя та співвідноситься з механізмами правової охорони відповідних прав в рамках угод, що адмініструються ВОІВ, а також законодавства Європейського Союзу.

З приводу першого слід почати з того, що, як вже неодноразово зазначалось нами раніше, ефективність та унікальність Угоди ТРІПС не в останню чергу впливає з того, що нею в право СОТ імплементуються раніше укладені міжнародні договори в сфері промислової власності – передусім, Паризька конвенція та Вашингтонський договір з інтелектуальної власності стосовно інтегральних мікросхем.

Так, стосовно Паризької конвенції, відповідно до статті 2 (1) Угоди ТРІПС, всі держави-члени Угоди ТРІПС зобов'язуються дотримуватися статей 1 - 12 та статті 19 Паризької Конвенції¹¹⁷ - тобто, фактично усіх статей Конвенції, які встановлюють безпосередньо вимоги щодо охорони об'єктів промислової власності в національних законодавствах, позаяк інші, крім згаданих вище, статті Конвенції стосуються її адміністративних органів та

¹¹⁷ Угода про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності від 15.04.1994. Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/981_018#Text

порядку перегляду Конвенції¹¹⁸. Водночас, як зауважує Д.М. Чибісов, в практиці вирішення спорів Органу врегулювання суперечок СОТ було визначено, що держава-член СОТ, яка при цьому не є учасницею Паризької конвенції, має виконувати зазначені вище статті Паризької конвенції в тій частині, в якій вони відповідають нормам і принципам Угоди ТРІПС¹¹⁹.

Ще більш цікавою і нетиповою для міжнародного права є ситуація з поширенням на держав-членів СОТ дії Договору з інтелектуальної власності стосовно інтегральних мікросхем (Договору ІПЦ), зважаючи на те, що останній досі не набрав чинності. Так, відповідно до статті 35 Угоди ТРІПС держави-члени СОТ мають забезпечити охорону компонувань (топографій) інтегральних мікросхем відповідно до ст. ст. 2-7 (крім парагр. 3 ст. 6), ст. 12 та парагр. 3 ст. 16 Договору ІПЦ¹²⁰ – що робить міжнародний договір, який не набрав чинності, повноцінним джерелом правового регулювання охорони промислової власності в рамках СОТ¹²¹, фактично заповнюючи прогалину в чинному до того механізмі міжнародно-правової охорони такого об'єкта промислової власності, як інтегральні мікросхеми.

При цьому ще однією важливою особливістю взаємодії механізмів Угоди ТРІПС та договорів, які адмініструються ВОІВ – зокрема, Паризької конвенції та Договору ІПЦ – є те, що норми останніх, які інкорпоровані в Угоду ТРІПС, мають самостійне значення і рівну з нормами Угоди юридичну силу. Так, в якості прикладу можна навести розглянуту ДСБ СОТ справу United States – Omnibus Appropriation Act, в якій, серед іншого, постало питання можливості захисту за допомогою механізмів СОТ об'єкта промислової власності, який охороняється за Паризькою угодою (стаття 8), проте взагалі не згадується в Угоді ТРІПС – фірмового найменування. В даній справі, панель зазначила, що оскільки в Угоді ТРІПС фірмові найменування прямо не охороняються, то

¹¹⁸ Паризька конвенція про охорону промислової власності від 20 березня 1883 року. Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_123#Text

¹¹⁹ Чибісов Д. М. Охорона прав інтелектуальної власності в рамках Світової організації торгівлі : дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.11 "Міжнар. право" / Чибісов Дмитро Михайлович ; Нац. ун-т "Одес. юрид. акад.". Одеса, 2017. 272 с. – С. 83.

¹²⁰ Угода про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності від 15.04.1994. Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/981_018#Text

¹²¹ Чибісов Д.М. Згадана праця. – С. 83.

права на них не можуть мати однаковий ступінь охорони порівняно з прямо зазначеними в угоді ТРІПС об'єктами прав інтелектуальної власності. Проте в подальшому, за рішенням Апеляційної палати це рішення було названо формальним і скасовано, а Апеляційна палата, натомість, підтвердила, що всі інкорпоровані в Угоду ТРІПС норми інших міжнародних конвенції є невід'ємною частиною Угоди ТРІПС і підлягають повному виконанню членами СОТ¹²².

Таким чином, взаємодія норм Угоди ТРІПС та інкорпорованих нею міжнародних договорів у сфері промислової власності, укладених раніше, побудована таким чином, що для застосування останніх по відношенню, приміром, до спорів між державами-членами СОТ не вимагає ні окремої ратифікації таких міжнародних договорів, оскільки вони є частиною Угоди, ні навіть набрання такими договорами чинності згідно права міжнародних договорів (як, наприклад, у випадку з Договором ІПЦ). Такий оригінальний механізм поширення міжнародно-правової охорони об'єктів промислової власності на якомога більшу кількість держав є перевагою Угоди ТРІПС і водночас її недоліком – адже, як можна помітити з розглянутої вище справи з практики ДСБ СОТ, навіть між різними «інстанціями» органу з вирішення суперечок в рамках СОТ подекуди немає єдності у тлумаченні певних аспектів співвідношення механізмів міжнародно-правової охорони об'єктів промислової власності в рамках СОТ та ВОІВ.

Тож природньо, що співпраця між двома вказаними організаціями у сфері охорони інтелектуальної власності повинна мати певну правову регламентацію. Такою правовою регламентацією є Угода між ВОІВ і СОТ, яка була укладена 22 грудня 1995 року, і укладання якої впливало як з положень Угоди ТРІПС – адже, як прямо зазначено в преамбулі до Угоди ТРІПС, СОТ бажає встановити з ВОІВ відносини на основі взаємної підтримки¹²³ - так і з Конвенції про

¹²² Cottier T. The Agreement On Trade-Related Aspects Of Intellectual Property Rights / Thomas Cottier // The World Trade Organization: legal, economic and political analysis. – Vol. 1 / ed. Patrick F. J. Macrory, Arthur E. Appleton, Michael G. Plummer. – NY. : Springer US, 2005. – P. 1043-1116. – P. 1063.

¹²³ Угода про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності від 15.04.1994. Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/981_018#Text

заснування ВОІВ, в статті 13 якій зазначається, що «організація, якщо це доцільно, встановлює робочі відносини і співпрацює з іншими міжурядовими організаціями»¹²⁴.

Угода між ВОІВ та СОТ є досить стислою за обсягом і складається з преамбули, в якій наголошується, що ця Угода укладена з метою встановлення відносин взаємної підтримки між ВОІВ і СОТ та вироблення відповідних механізмів співпраці між ними¹²⁵, та п'яти статей, які містять здебільшого рамкові норми щодо співпраці між ВОІВ та СОТ в трьох основних сферах, а саме: 1) повідомлення про національні закони та нормативні акти, доступ до них та переклад; 2) впровадження процедур захисту державних символів; та 3) технічне співробітництво¹²⁶.

Так, стосовно першої з визначених вище сфер співробітництва, процес обміну правовою інформацією між сторонами врегульовано статтею 2 Угоди. Зокрема, п. 1 ст. 2 містить гарантії доступності законів і правил, які містяться в розпорядженні ВОІВ, для держав-членів СОТ та їх громадян. Так, Міжнародне Бюро ВОІВ зобов'язується на постійній основі надавати державам-членам СОТ та їх громадянам копії законів і правил, а також копії їх перекладів, які є в його розпорядженні, на тих же умовах, на яких відповідна інформація надається державам-членам ВОІВ та їх громадянам. Аналогічне правило передбачено і для комп'ютеризованої бази даних ВОІВ¹²⁷. У свою чергу, Секретаріат СОТ також передає до Секретаріату ВОІВ копії законів і нормативних актів, які він отримав від членів відповідно до статті 63.2 Угоди ТРІПС. Міжнародне бюро ВОІВ розміщує такі закони та нормативні акти у своїй колекції та робить їх доступними для громадськості через пошуковий засіб WIPO Lex¹²⁸.

Таким чином, на основі принципу взаємності, Угода між ВОІВ та СОТ створює простий, проте досить дієвий механізм для забезпечення вільного і

¹²⁴ Convention Establishing the World Intellectual Property Organization. Mode of access: <https://wipolex.wipo.int/en/text/283854>

¹²⁵ Agreement Between the World Intellectual Property Organization and the World Trade Organization (1995). Mode of access: https://www.wipo.int/edocs/pubdocs/en/wipo_pub_223.pdf

¹²⁶ A. Taubman, H. Wager, J. Watal. A Handbook on the WTO TRIPS Agreement. Mode of access: <https://www.researchgate.net/publication/326528858>

¹²⁷ Agreement Between the World Intellectual Property Organization and the World Trade Organization (1995) Mode of access: https://www.wipo.int/edocs/pubdocs/en/wipo_pub_223.pdf

¹²⁸ A. Taubman, H. Wager, J. Watal. А. Зазначена праця – С. 24.

повноцінного доступу до правової або іншої інформації, що є в розпорядженні цих організацій, а також її безперешкодний обіг¹²⁹.

Другим аспектом, якого стосується Угода між ВОІВ та СОТ, є визначення механізму застосування для цілей Угоди ТРИПС положень статті 6-ter Паризької конвенції про охорону промислової власності, відповідно до якої держави-учасниці зобов'язуються відхиляти чи визнавати недійсною реєстрацію, а також забороняти використання без дозволу компетентних органів як товарних знаків чи як елементів цих знаків гербів, прапорів та інших державних емблем країн Союзу, а також міжнародних міжурядових організацій, впроваджених ними офіційних знаків, клейм тощо, а також будь-яке наслідування таким емблемам з точки зору геральдики¹³⁰.

В свою чергу, в Угоді ТРИПС в розділі, що стосується товарних знаків немає згадки про символи держав та їх елементи як об'єктів правової охорони. Тож механізм реалізації відповідного положення Паризької конвенції в Угоді також був відсутній – з огляду на що, в Угоді між ВОІВ та СОТ сторони окремо визначили такий механізм, домовившись, що обов'язок виконання процедури згідно зі статтею 6-ter Паризької конвенції для держав-членів СОТ буде покладений на Міжнародне Бюро ВОІВ. Крім того, Міжнародне бюро ВОІВ і Секретаріат СОТ зобов'язались передавати один одному відомості щодо державної символіки і офіційних символів міжнародних урядових організацій¹³¹.

Нарешті, стаття 4 Угоди між ВОІВ та СОТ регламентує питання технічної співпраці з державами, що розвиваються. Так, в цьому аспекті Угода закріплює, що Міжнародне Бюро ВОІВ і Секретаріат СОТ надають допомогу країнам, що розвиваються в розробленні законодавства в сфері ІВ (правову технічну допомогу) і технічне сприяння. При цьому не має бути відмінностей та

¹²⁹ Андрощук Г.О., Работягова Л.І. Розвиток глобальної міжнародної системи правової охорони інтелектуальної власності. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/handle/123456789/15673/Androshchuk_Rozvytok_hlobalnoi_mizhnarodnoi_systemy.pdf?sequence=1&isAllowed=y

¹³⁰ Паризька конвенція про охорону промислової власності від 20 березня 1883 року. Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_123#Text

¹³¹ Salmon P. Cooperation Between the World Intellectual Property Organization (WIPO) and the World Trade Organization (WTO) / Paul Salmon // Journal of Civil Rights and Economic Development. Vol. 17, [2003], Art. 4. P.429–444. URL: <http://scholarship.law.stjohns.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1196&context=jcred>

дискримінації між державами, які є членами обидвох організацій чи є членами лише однієї з них¹³².

Наостанок варто зауважити, що кооперація між ВОІВ та СОТ, безумовно, не обмежується лише співпрацею в рамках окреслених згаданою вище Угодою напрямків. Так, зокрема, обидві організації також проводять низку щорічних спільних заходів технічного співробітництва, таких як, приміром, Колоквіум для викладачів інтелектуальної власності в університетах і Поглиблений курс з інтелектуальної власності для урядовців. Організації також співпрацюють над випуском наукового журналу WIPO WTO Colloquium Papers, призначеного для вчених-початківців, головним чином із країн, що розвиваються¹³³.

Отже, що стосується співвідношення міжнародно-правової охорони промислової власності в рамках СОТ та в рамках ВОІВ, варто підсумувати, що не лише безпосередньо Угода ТРІПС базується на конвенціях, які адмініструє ВОІВ, та доповнює їх, але й самі організації – ВОІВ та СОТ – співпрацюють та доповнюють одна одну на засадах взаємної підтримки, як в рамках Угоди між ВОІВ та СОТ, яка стосується передусім обміну інформацією, технічного співробітництва тощо, так і поза нею – зокрема, шляхом проведення спільних заходів на регулярній основі.

В той самий час, що стосується співвідношення механізму охорони промислової власності, передбаченого Угодою, та актів законодавства ЄС з цього ж приводу, слід зазначити, що окремі норми в межах відповідних правових систем деякою мірою вступають у протиріччя – зокрема, це стосується правової охорони промислових зразків.

Так, Директива 98/71/ЄС про правову охорону промислових зразків визначає умови патентоздатності, строк охорони та обмеження, які застосовуються до промислових зразків – як і статті 25-26 Угоди ТРІПС. Однак, на відміну від Угоди ТРІПС, яка вимагає від промислових зразків «новизни» і «оригінальності» як умов охороноздатності, Директива вимагає лише

¹³² Agreement Between the World Intellectual Property Organization and the World Trade Organization (1995) Mode of access: https://www.wipo.int/edocs/pubdocs/en/wipo_pub_223.pdf

¹³³ A. Taubman, H. Wager, J. Watal. A Handbook on the WTO TRIPS Agreement. Mode of access: <https://www.researchgate.net/publication/326528858> - С. 26.

«новизни» (ст. 3–4 Директиви)¹³⁴. Крім того, суттєво відрізняється від визначеного в Угоді ТРІПС і строк охорони патенту на промисловий зразок. Так, ст. 26 Угоди ТРІПС установлює, що строк охорони надається «щонайменше на 10 років»¹³⁵. Натомість положення згаданої вище Директиви встановлюють строк охорони в межах від 5 до 25 років, при цьому первісно надається саме п'ятирічний строк правової охорони, який за заявою власника патенту може продовжуватись ще на п'ять років кожного разу, але не більше ніж на 25 років сукупно¹³⁶. До речі, вітчизняним законодавством також обрано саме європейський підхід, а не підхід Угоди ТРІПС – так, відповідно до частини п'ятої статті 465 ЦК України строк чинності виключних майнових прав інтелектуальної власності на промисловий зразок становить п'ять років від дати подання заявки на промисловий зразок і може продовжуватись за клопотанням власника промислового зразка на один або більше п'ятирічних строків, проте у сукупності не більш ніж на 25 років від дати подання заявки¹³⁷.

Крім того, більш високі стандарти охорони товарних знаків, ніж передбачено Угодою ТРІПС передбачаються Директивою ЄС 2008/95 про апроксимацію законів держав-членів щодо товарних знаків. [8] Так, статтею 19 Угоди ТРІПС передбачено, що право на товарний знак може бути анульоване за умови його невикористання впродовж трьох років¹³⁸ – натомість, Директива розширює цей строк до п'яти років (ст. 1 Директиви). Крім того, на відміну від Угоди ТРІПС, яка передбачає лише загальний перелік прав власника товарного знаку, Директива більш детально та широко визначає їх в самому тексті статті

¹³⁴ Directive 98/71/EC of the European Parliament and of the Council of 13 October 1998 on the legal protection of designs. Mode of access: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A31998L0071>

¹³⁵ Угода про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності від 15.04.1994. Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/981_018#Text

¹³⁶ Чибісов Д.М. Директиви ЄС у сфері права інтелектуальної власності та їхнє співвідношення з ТРІПС. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://ukrainepravo.com/international_law/european_union_law/eyuyenkhyvy-zhf-ts-fchyeuk-tuava-krkhyeoyenkhtsaersl-voafsrskhk-kha-lshrzsh-ftkvvkersyyerrya-i-khukt/

¹³⁷ Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2003, №№ 40-44, ст.356

¹³⁸ Угода про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності від 15.04.1994. Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/981_018#Text

5¹³⁹. Втім, на відміну від Директиви, присвяченої промисловим зразкам, в даному випадку *acquis* ЄС не вступають у суперечність з Угодою ТРІПС, позаяк остання допускає надання державами більшого (проте не меншого) обсягу правової охорони об'єктів промислової власності.

Існує і ще декілька директив, присвячених питанням, що є предметом регулювання Угоди ТРІПС, що в своїй сукупності дає підстави погодитись із думкою, висловленою Д.М. Чибісовим, що станом на сьогодні вбачається поступове посилення ролі ЄС у трактуванні, конкретизації та доповненні зобов'язань держав-членів ЄС за Угодою ТРІПС – зокрема, ряд актів права ЄС, вступаючи у протиріччя з окремими положеннями Угоди ТРІПС, тим самим звужують компетенцію держав-членів ЄС у питаннях імплементації та застосування на внутрішньодержавному рівні положень Угоди. Таким чином, підсумовує дослідник, можна констатувати перетворення ЄС в ще одного гравця на міжнародній арені охорони прав промислової власності, інтереси якого подекуди призводять до конкуренції з СОТ та ВОІВ¹⁴⁰.

Отже, якщо правові механізми охорони промислової власності в рамках ВОІВ та СОТ побудовані на принципі взаємної підтримки і взаємодоповнення (хоч іноді це й не виключає спірних питань в практиці їх застосування, наприклад, Органом з вирішення суперечок СОТ), правові норми Директив ЄС, що стосуються промислової власності, можуть не лише доповнювати та конкретизувати положення Угоди ТРІПС, а й подекуди вступати з ними в протиріччя, тим самим створюючи для країн-членів ЄС певну дилему, вимогам якого з однаково обов'язкових для них наднаціональних актів – Угоди ТРІПС чи *acquis* ЄС – їм необхідно слідувати. А отже, ЄС станом на сьогодні перебирає на себе частину повноважень ВОІВ та СОТ у даній сфері, що не можна однозначно назвати позитивним явищем.

¹³⁹ Directive 2008/95/EC of the European Parliament and of the Council of 22 October 2008 to approximate the laws of the Member States relating to trademarks. Mode of access: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32008L0095>

¹⁴⁰ Чибісов Д.М. Директиви ЄС у сфері права інтелектуальної власності та їхнє співвідношення з ТРІПС. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://ukrainepravo.com/international_law/european_union_law/eyuyenkhyvy-zhf-ts-fchyeuk-tuava-krkhyeoyenkhtsaoersl-voafsrskhk-kha-lshrzh-ftkvvkersyyerrya-i-khukt/

3.2. Окремі проблеми співвідношення положень Угоди ТРІПС та національного законодавства України про промислову власність

Наостанок в межах даного дослідження слід приділити деяку увагу стану імплементації вимог Угоди ТРІПС у національне законодавство України, причинам неповної відповідності Угоді деяких положень вітчизняних законів про охорону промислової власності та можливих шляхів усунення такої невідповідності (у тих випадках, коли її усунення відповідає інтересам України). З цього приводу слід одразу погодитись із тими дослідниками, які визнають, що станом на сьогодні більшість міжнародних стандартів захисту прав інтелектуальної власності, встановлених Угодою ТРІПС та міжнародними договорами, інкорпорованими в неї, більш-менш адекватно перенесені в площину національних законодавчих та підзаконних нормативно-правових актів України про охорону промислової власності¹⁴¹. Не в останню чергу причиною досягнутого Україною прогресу в адаптації власного законодавства про охорону промислової власності до міжнародних стандартів є необхідність виконання Угоди про асоціацію з ЄС, а отже, імплементації актів законодавства ЄС – позаяк більшість його норм, за незначними винятками, відповідають положенням Угоди ТРІПС.

Тим не менш, окремі положення вітчизняного законодавства, а також окремі аспекти інституційного забезпечення охорони промислової власності в Україні продовжують не в повній мірі відповідати стандартам Угоди ТРІПС. В певних випадках це є просто відображенням обрання Україною іншого підходу до регулювання окремих об'єктів промислової власності з існуючих у світовій практиці (прикладом такої розбіжності з нормами Угоди є розглянута в межах попереднього розділу норма ЦК України щодо строку правової охорони промислових зразків, які суттєво відрізняються від вимог Угоди, проте відповідають практиці ЄС). В інших випадках така невідповідність Угоді є скоріше недоліком законодавства, який потребує виправлення.

¹⁴¹ Горнісевич А.М. Міжнародні стандарти захисту прав інтелектуальної власності. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/115488/09-Hornisevych.pdf?sequence=1>

Так, зокрема, як відмічають Т.О. Панфілова і К.В. Хаустов, в законодавстві України про охорону промислової власності не в повній мірі відображено такі фундаментальні принципи Угоди ТРІПС, як національний режим та режим найбільшого сприяння – причому, що стосується останнього, то в національних законах щодо охорони промислової власності загалом відсутні окремі, чітко виписані норми щодо застосування режиму нації, яка користується найбільшими перевагами, передбаченого статтею 4 Угоди ТРІПС¹⁴². Щоправда, на нашу думку, в таких окремих нормах на рівні законів України гострої потреби, насправді, немає, оскільки режим найбільшого сприяння, виходячи з його суті, розглянутої нами в попередньому розділі, реалізується не через внутрішнє законодавство, а через міжнародні договори (дво- або багатосторонні), якими ті чи інші додаткові порівняно із загальними нормами національного законодавства пільги та переваги у сфері інтелектуальної власності можуть бути поширені на громадян третіх країн.

Водночас, з тезою стосовно неповної відповідності законодавства України про промислову власність суті національного режиму в тому вигляді, в якому він закріплений в Угоді ТРІПС, слід частково погодитись. Так, в чинному законодавстві національний режим закріплено в дещо відмінних формулюваннях у всіх основних законах щодо охорони промислової власності – законах України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» (стаття 5 – «Права іноземних та інших осіб»)¹⁴³, «Про охорону прав на промислові зразки» (стаття 4 – «Права та обов'язки іноземних та інших осіб»)¹⁴⁴ та «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг» (стаття 4 – «Права та обов'язки іноземних та інших осіб»)¹⁴⁵.

При цьому формулювання зазначених статей у двох останніх законах є повністю тотожними, а в Законі України «Про охорону прав на винаходи і

¹⁴² Панфілова Т.О., Хаустов В.К. Охорона прав інтелектуальної власності та норми і правила Світової організації торгівлі. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://eip.org.ua/docs/EP_02_3_39_uk.pdf

¹⁴³ Закон України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» від 15.12.1993 № 3687-ХІІ // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1994, № 7, ст. 32

¹⁴⁴ Закон України «Про охорону прав на промислові зразки» від 15.12.1993 № 3688-ХІІ // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1994, № 7, ст. 34

¹⁴⁵ Закон України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг» від 15.12.1993 № 3689-ХІІ // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1994, № 7, ст. 36

корисні моделі» - дещо відрізняється в бік більшої деталізації (і, на нашу думку, більшої коректності деяких формулювань). Так, зокрема, в статті 4 Закону України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг» національний режим (і виняток з нього) сформульовані наступним чином: «іноземні особи та особи без громадянства мають рівні з особами України права та обов'язки, передбачені цим Законом, відповідно до міжнародних договорів України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України. Іноземці, особи без громадянства, іноземні юридичні особи та інші особи, які мають місце постійного проживання чи постійне місцезнаходження за межами України, у відносинах з НОІВ реалізують свої права через представників у справах інтелектуальної власності (патентних повірених), зареєстрованих згідно з положенням, яке затверджується Мінекономіки»¹⁴⁶. Положення статті 4 Закону України «Про охорону прав на промислові зразки» є повністю ідентичним наведеному вище¹⁴⁷.

Слід зазначити, що формулювання кола суб'єктів, яких стосується дана стаття – «іноземні особи та особи без громадянства» - у розглянутих вище двох законах видається не повною мірою коректним, оскільки складає враження, що маються на увазі лише фізичні особи – іноземці та особи без громадянства, що не відповідає дійсності, в тому числі і з огляду на частину другу даної статті, яка прямо згадує і про іноземних юридичних осіб. Видається, що більш вдалим з точки зору нормопроєктувальної техніки було б викласти дане словосполучення у редакції, аналогічній тій, яка міститься в статті 5 Закону України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» - «іноземці, особи без громадянства та іноземні юридичні особи»¹⁴⁸. В такому разі відповідні норми більш чітко визначатимуть коло осіб, яких вони стосуються, що дозволить уникнути різночитань.

¹⁴⁶ Закон України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг» від 15.12.1993 № 3689-ХІІ // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1994, № 7, ст. 36

¹⁴⁷ Закон України «Про охорону прав на промислові зразки» від 15.12.1993 № 3688-ХІІ // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1994, № 7, ст. 34

¹⁴⁸ Закон України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» від 15.12.1993 № 3687-ХІІ // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1994, № 7, ст. 32

Крім того, в теорії звертається увага також і на те, що саме по собі закріплення у розглянутих законах обов'язку іноземців, осіб без громадянства та іноземних юридичних осіб користуватись у відносинах з НОІВ послугами патентних повірених у обов'язковому порядку є дискримінаційним і таким, що не відповідає національному режиму у тому вигляді, в якому його формулює Угода ТРІПС – оскільки для громадян України законодавство такої вимоги не ставить¹⁴⁹. Проте погодитись з таким висновком ми не можемо, оскільки сама Угода ТРІПС, формулюючи у статті 3 зміст принципу національного режиму, окремо вказує, що допустимі винятки з нього можуть міститись в тому числі у Паризькій конвенції¹⁵⁰. В свою чергу, згідно з частиною третьою статті 2 Конвенції, до винятків з національного режиму прямо віднесено якраз положення законодавства країн Союзу, що відносяться до судової та адміністративної процедури, вибору місцепроживання або до призначення повіреного¹⁵¹. Тож слід констатувати, що положення національного законодавства про охорону промислової власності не вступають у протиріччя з сутністю національного режиму, передбаченого Паризькою конвенцією та Угодою ТРІПС – проте, як вже було зазначено нами, потребують деяких термінологічних уточнень.

В той самий час, не можна не приділити деяку увагу іншому, на нашу думку, більш суттєвому недоліку не так національного законодавства, як його практичної реалізації, пов'язаному з неповною відповідністю в тому числі і Угоді ТРІПС – а саме, положенням частини другої статті 41 Угоди, згідно з якою «процедури, що стосуються захисту прав інтелектуальної власності, не повинні бути безпідставно ускладнені або вартість їх здійснення не повинна бути високою або супроводжуватися значними матеріальними затратами, містити безпідставні часові обмеження або невинуватені затримки»¹⁵².

¹⁴⁹ Панфілова Т.О., Хаустов В.К. Охорона прав інтелектуальної власності та норми і правила Світової організації торгівлі. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://eip.org.ua/docs/EP_02_3_39_uk.pdf

¹⁵⁰ Угода про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності від 15.04.1994. Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/981_018#Text

¹⁵¹ Паризька конвенція про охорону промислової власності від 20 березня 1883 року. Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_123#Text

¹⁵² Угода про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності від 15.04.1994. Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/981_018#Text

При цьому, незважаючи на те, що на виконання цієї норми Угода не вимагає «запровадження судової системи для захисту прав інтелектуальної власності, відмінної від тієї, що застосовується для контролю за виконанням закону в цілому»¹⁵³, досить усталеною у багатьох державах практикою є створення спеціальних патентних судів, або судів з питань інтелектуальної власності. Зокрема, практика створення таких судів є досить розповсюдженою для держав-членів ЄС (Австрія, Німеччина, Іспанія, Франція тощо), а у Великій Британії, приміром, взагалі функціонує повноцінна дворівнева система патентних судів: нижчий рівень цієї системи представлений Патентним судом графства, в якому суддею одноосібно розглядаються менш складні судові справи, верхній – Патентним судом, що входить до складу Високого суду, в якому колегіально розглядаються більш серйозні позови¹⁵⁴.

Така практика обумовлена в першу чергу тим, що спори щодо охорони промислової власності є специфічною категорією спорів, які в більшості випадків вимагають для їх вирішення не лише суто юридичних знань, які має суд, але також і спеціальних, технічних знань, якими судді не володіють. Відтак, у зазначеній категорії справ в більшості випадків призначається судова експертиза, а подекуди – і декілька, що, цілком природньо, робить судовий розгляд більш тривалим та більш дорогим для сторін, адже витрати на проведення експертизи розподіляються саме між сторонами у справі. А отже, враховуючи це, на практиці розгляд патентних спорів в судах «загальної» судової системи призводить якраз-таки до невідповідності згаданих вище статті 41 Угоди ТРІПС, оскільки несе в собі ризики невиправданих часових затримок, збільшення вартості процедур захисту тощо.

Логічним виходом з даної ситуації є створення Україною власного патентного суду – і починаючи з 2016 року, законодавчо він в Україні існує – ним є Вищий суд з питань інтелектуальної власності (ВСПВ), норми щодо якого містяться в Законі України «Про судоустрій і статус судів» з 2016 року

¹⁵³ Угода про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності від 15.04.1994. Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/981_018#Text

¹⁵⁴ Андрощук Г. Спеціалізовані суди з питань інтелектуальної власності як стимул економічного розвитку // Інтелектуальна власність. – 2008. – № 1. – С. 53–61. – С. 55.

(статті 31-35)¹⁵⁵, а офіційне створення його Указом Президента відбулось в наступному, 2017 році¹⁵⁶.

Більше того, в тому-ж таки 2017 році, з прийняттям нової редакції Господарського процесуального кодексу України, визначено також і категорії справ, підвідомчих ВСПВ, до яких віднесено, зокрема, справи у спорах щодо прав на винахід, корисну модель, промисловий зразок, знак для товарів і послуг, в тому числі щодо права попереднього користування; справи у спорах щодо реєстрації, обліку прав інтелектуальної власності, визнання недійсними, продовження дії, дострокового припинення патентів, свідоцтв, інших актів, що посвідчують або на підставі яких виникають такі права, або які порушують такі права чи пов'язані з ними законні інтереси; справи у спорах щодо укладання, зміни, розірвання і виконання договору щодо розпорядження майновими правами інтелектуальної власності, комерційної концесії тощо¹⁵⁷.

Тобто, як бачимо, протягом п'яти років в Україні юридично існує патентний суд - ВСПВ, з чітко визначеною законом компетенцією, правовим статусом, місцезнаходженням (яким є м. Київ) тощо. Проте зазначений суд з 2017 року так і не розпочав свою роботу через неспроможність держави провести конкурсний відбір на посади суддів ВСПВ, який був оголошений, частково навіть проведений, проте так і не був завершений протягом 2018-2019 років; а в подальшому був заблокований через політичний конфлікт гілок влади і, у зв'язку з цим, блокування роботи ВККС та ВРП протягом досить тривалого часу. І більше того, зважаючи на реалії військового часу, а отже, суттєву зміну пріоритетів державної політики, навряд чи ВСПВ розпочне свою роботу і в найближчому майбутньому.

Зважаючи на зазначене, а також враховуючи ситуацію з завантаженістю судів, особливо апеляційних та Верховного Суду, беручи до уваги складність самих справ, пов'язаних з об'єктами промислової власності, необхідність

¹⁵⁵ Закон України «Про судоустрій і статус суддів» від 02.06.2016р. № 1402-VIII // Відомості Верховної Ради України. – 2016. – № 31. – Ст. 545.

¹⁵⁶ Про утворення Вищого суду з питань інтелектуальної власності: Указ Президента України від 29 вересня 2017 р. // Офіційний вісник України від 13.10.2017. – № 80. – С. 11. – Ст. 2438.

¹⁵⁷ Господарський процесуальний кодекс України від 06.11.1991 № 1798-XII // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1992, № 6, ст.56.

проведення в таких справах експертиз тощо, можна констатувати, що на сьогодні в багатьох випадках тривалість розгляду судами справ даної категорії, а також розмір судових витрат в таких справах не дають підстави говорити про відповідність національного механізму судового захисту прав промислової власності міжнародним стандартам – в тому числі і вимогам Угоди ТРІПС.

ВИСНОВКИ

Виходячи з поставленої мети та завдань дослідження, слід виділити наступні висновки:

1. Поняття «промислова власність», незважаючи на тривалу історію використання в міжнародних договорах і національному законодавстві, при цьому в жодному міжнародному договорі чи законі України не визначається. З огляду на це, та базуючись на існуючих визначеннях поняття об'єкта права промислової власності, ми можемо запропонувати таке визначення даної категорії: об'єкти права промислової власності – це група об'єктів інтелектуальної власності, які або самі по собі характеризуються комерційною придатністю, тобто можливістю їх використання у процесі виробництва або реалізації товарів, виконання робіт чи надання послуг, або ж мають значну інноваційну цінність для певної сфери суспільних відносин.

2. Розвиток системи міжнародно-правової охорони промислової власності бере свій початок з укладанням Паризької конвенції у 1883 році, суттєво прискорюється з заснуванням у 1967 році ВОІВ та набуває остаточного вигляду зі створенням у 1994 році СОТ та підписанням Угоди ТРІПС, завдяки чому на сьогоднішній день створено досить дієву та глобальну систему міжнародно-правового захисту прав інтелектуальної власності, яка поширюється не лише на держави, які є сторонами тієї чи іншої конвенції в сфері промислової власності, а й на території всіх держав-членів ВОІВ та/або СОТ (що, в своїй сукупності, означає поширення мінімальних стандартів захисту промислової власності більш ніж на 200 держав світу). Додатково слід зауважити, що окрім зазначених міжнародних організацій та міжнародних договорів універсального рівня, важливе значення має співпраця держав і на регіональному рівні – прикладом якої на території Європи є діяльність Європейської патентної організації.

3. Угода ТРІПС поширює свою правову охорону на такі об'єкти права промислової власності, як торгові знаки, географічні зазначення, промислові

зразки, патенти (під якими маються на увазі саме об'єкти промислової власності, охоронним документом яких є патент – тобто, винаходи та корисні моделі), плани-проекти (топографія) інтегральних мікросхем та нерозголошена інформація. Для кожного з цих об'єктів Угода ТРІПС встановлює ряд мінімальних вимог щодо їх правової охорони державами-членами, як шляхом інкорпорації вже існуючих положень інших міжнародних договорів – передусім, Паризької конвенції – так і встановлюючи нові стандарти їх правової охорони. Загальним при цьому є те, що кожна держава-член СОТ має право передбачити у своєму законодавстві вищий рівень захисту.

4. Розвиваючи загальний для всього права СОТ принцип недискримінації, Угода ТРІПС формулює два правових режими – національний режим та режим найбільшого сприяння, суть яких в загальних рисах полягає в тому, що національний режим забороняє дискримінацію між власними громадянами країни-члена СОТ та громадянами інших країн-членів, тоді як режим найбільшого сприяння забороняє дискримінацію між громадянами інших членів СОТ (зокрема, у випадках, коли громадянам певної країни надаються преференції порівняно із власними громадянами на підставі, приміром, двосторонніх угод). В той самий час, з обидвох правових режимів Угодою ТРІПС передбачено допустимі винятки – так, якщо у випадку з національним режимом такі винятки передбачені Паризькою конвенцією та Договором ІПЦ і стосуються прав держави-члена СОТ встановлювати окремі спеціальні вимоги до іноземців в судових та адміністративних процедурах захисту прав на об'єкти промислової власності, то винятки відносно режиму найбільшого сприяння встановлює сама Угода ТРІПС, і вони загалом, за деякими винятками, зводяться до можливості надавати преференції громадянам одних держав порівняно з громадянами інших держав лише на підставі міжнародних договорів, укладених до набрання чинності Угодою про створення СОТ, тобто до 1 січня 1995 року.

5. Окрім матеріально-правових стандартів правової охорони об'єктів промислової власності, Угода ТРІПС, на відміну від більшості чинних на момент її прийняття міжнародних договорів в сфері охорони промислової

власності, приділяє досить значну увагу і процесуальним стандартам, висуваючи до держав-членів СОТ ряд вимог із забезпечення ефективних процедур адміністративного та судового захисту порушених прав промислової власності. Зокрема, значна увага приділяється регламентації заходів, які держави мають вживати на кордоні в ході митного оформлення товарів; крім того, ряд вимог висувається до процедури судового розгляду, включаючи забезпечення позову – водночас, практична імплементація вимог Угоди ТРІПС в цій частині, безумовно, залежить від національного законодавства та системи судоустрою.

6. Інституційний механізм захисту прав промислової власності згідно Угоди ТРІПС є частиною загального інституційного механізму СОТ, який включає в себе Міністерську конференцію як вищий орган, Генеральну раду та Секретаріат, який є адміністративним органом, а також утворену в структурі Генеральної Ради Раду ТРІПС, що є спеціалізованим органом захисту прав інтелектуальної власності в рамках СОТ, та виконує передусім контрольні функції, відстежуючи зміни до законодавства країн-членів СОТ. Що ж стосується вирішення спорів, пов'язаних з порушеннями Угоди ТРІПС, то такі спори вирішуються в рамках Генеральної Ради СОТ, яка є органом з врегулювання спорів, згідно з Домовленістю про правила та процедури врегулювання спорів. На сьогодні інституційний механізм захисту промислової власності, який склався в рамках СОТ, є найбільш дієвим серед існуючих в міжнародному праві – але, в той самий час, і він не позбавлений окремих недоліків, пов'язаних, зокрема, з можливістю затягування окремих етапів процедури вирішення спорів, або ж навіть з загрозами блокування всієї процедури вирішення спорів з боку окремих держав шляхом непогодження призначення членів Апеляційного органу, яке можливе лише за умови консенсусу всіх держав-членів СОТ.

7. Що стосується співвідношення міжнародно-правової охорони промислової власності в рамках СОТ та в рамках ВОІВ, варто відмітити, що не лише безпосередньо Угода ТРІПС базується на конвенціях, які адмініструє

ВОІВ, та доповнює їх, але й самі організації – ВОІВ та СОТ – співпрацюють та доповнюють одна одну на засадах взаємної підтримки, як в рамках Угоди між ВОІВ та СОТ, яка стосується передусім обміну інформацією, технічного співробітництва тощо, так і поза нею – зокрема, шляхом проведення спільних заходів на регулярній основі. Натомість, правові норми Директив ЄС, що стосуються промислової власності, можуть не лише доповнювати та конкретизувати положення Угоди ТРІПС, а й подекуди вступати з ними в протиріччя, тим самим створюючи для країн-членів ЄС певну дилему, вимогам якого з однаково обов'язкових для них наднаціональних актів – Угоди ТРІПС чи *acquis* ЄС – їм необхідно слідувати.

8. Загалом положення національного законодавства про охорону промислової власності не вступають у серйозні протиріччя з Угодою ТРІПС, хоч і потребують деяких термінологічних уточнень (зокрема, слід сформулювати більш коректно відповідні статті національних законів про охорону промислової власності – законів України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг» та «Про охорону прав на промислові зразки» в частині визначення кола суб'єктів, яких стосується національний режим). В той самий час, нездатність держави протягом більш ніж 5 років забезпечити початок роботи Вищого спеціалізованого суду з питань інтелектуальної власності, з урахуванням завантаженості судів, особливо апеляційних та Верховного Суду, складності самих справ, пов'язаних з об'єктами промислової власності, необхідності проведення в таких справах експертиз тощо, призводить до того, що в багатьох випадках тривалість розгляду судами справ даної категорії, а також розмір судових витрат в таких справах не дають підстави говорити про відповідність національного механізму судового захисту прав промислової власності вимогам статті 41 Угоди ТРІПС.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андрощук Г.О. Спеціалізовані суди з питань інтелектуальної власності як стимул економічного розвитку // Інтелектуальна власність. – 2008. – № 1. – С. 53–61.
2. Андрощук Г., Крайнев П., Кавасс И. Право интеллектуальной собственности: торговые аспекты. К.: Издательский дом «Ін Юре», 2000. 164 с.
3. Андрощук Г.О., Работягова Л.І. Міжнародна система охорони інтелектуальної власності: організаційно-правові засади: монографія / Г. О. Андрощук, Л. І. Работягова. К.: Інтерсервіс, 2017. 125 с.
4. Андрощук Г.О., Работягова Л.І. Розвиток глобальної міжнародної системи правової охорони інтелектуальної власності. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/handle/123456789/15673/Androshchuk_Rozvytok_ok_hlobalnoi_mizhnarodnoi_systemy.pdf?sequence=1&isAllowed=y
5. Генеральна угода з тарифів і торгівлі (ГАТТ 1947) від 30.10.1947. Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_264#Text
6. Горнісевич А.М. Міжнародні стандарти захисту прав інтелектуальної власності. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dspace.nbu.gov.ua/bitstream/handle/123456789/115488/09-Hornisevych.pdf?sequence=1>
7. Господарський процесуальний кодекс України від 06.11.1991 № 1798-ХІІ // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1992, № 6, ст.56.
8. Домовленість про правила та процедури вирішення спорів від 15.04.1994. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/981_019#Text
9. Закон України «Про наукову і науково-технічну експертизу» від 10.02.1995 № 51/95-ВР // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1995, № 9, ст.56

10. Закон України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» від 15.12.1993 № 3687-ХІІ // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1994, № 7, ст. 32

11. Закон України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг» від 15.12.1993 № 3689-ХІІ // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1994, № 7, ст. 36

12. Закон України «Про охорону прав на промислові зразки» від 15.12.1993 № 3688-ХІІ // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1994, № 7, ст. 34

13. Закон України «Про судоустрій і статус суддів» від 02.06.2016р. № 1402-VIII // Відомості Верховної Ради України. – 2016. – № 31. – Ст. 545.

14. Коваль І. Ф. Господарсько-правове регулювання відносин у сфері промислової власності: монографія. Донецьк: Юго-Восток, 2013. 640 с.

15. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950. Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text

16. Д. Лонг, П. Рей, Жаров В.О., Шевелева Т.М., Василенко І.Е., Дроб'язко В.С. Захист прав інтелектуальної власності: норми міжнародного і національного законодавства та їх правозастосування. Практичний посібник. – К.: «К.І.С.», 2007.– 448 с.

17. Мельник О.М. Проблеми правової охорони прав суб'єктів інтелектуальної власності в Україні / Мельник О. М. – Х.: Вид-во Національного ун-ту внутр. справ, 2002. – 357 с. – С. 10-11.

18. Микуляк В., Колтунова А. СОТ втрачає важелі впливу: чому торгова організація входить у глибоку кризу. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2019/12/9/7103933/>

19. Панфілова Т.О., Хаустов В.К. Охорона прав інтелектуальної власності та норми і правила Світової організації торгівлі. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://eip.org.ua/docs/EP_02_3_39_uk.pdf

20. Паризька конвенція про охорону промислової власності від 20 березня 1883 року. Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_123#Text

21. Посібник щодо механізму врегулювання суперечок у рамках Світової організації торгівлі, підготовлений Проектом Торговельної Політики України Агентства США з міжнародного розвитку за участі Міністерства економічного розвитку і торгівлі України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.me.gov.ua/documents/Download?id=12701b53-51b8-4eb1-824e-7c51baf9f596>

22. Потехіна В. Становлення авторського права у прецедентній правовій системі / В. Потехіна // Інтелектуальна власність. – 2004. – № 5. – С. 10-16.

23. Право інтелектуальної власності: Акад. курс: підручник / О. П. Орлюк та ін.; за ред. О. П. Орлюк та ін. Київ: Видавничий Дім «Ін Юре», 2007. 696 с.

24. Про утворення Вищого суду з питань інтелектуальної власності: Указ Президента України від 29 вересня 2017 р. // Офіційний вісник України від 13.10.2017. – № 80. – С. 11. – Ст. 2438.

25. Проблеми охорони прав промислової власності в Україні : моногр. / Т. В. Ярошевська. – Дніпро : Видавець Біла К. О., 2020. – 372 с.

26. Ромат Т. Удосконалення захисту інтелектуальної власності в Україні в контексті міжнародних зобов'язань. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://www.dridu.dp.ua/vidavnictvo/2011/2011_03\(10\)/11rtekmz.pdf](http://www.dridu.dp.ua/vidavnictvo/2011/2011_03(10)/11rtekmz.pdf)

27. Ромашко А.С. Міжнародні договори та угоди у сфері інтелектуальної власності: Навч. посіб. / А.С. Ромашко, І.І. Вербка, В.В. Пригода. – Вид.2-ге переробл. та доповн. [Електронний ресурс] / - К.: НТУУ "КПІ", 2015. – 186 с.

28. Сіденко В. Переваги та ризики вступу України до СОТ / В. Сіденко // Віче. – 2008. – № 5/6. – С. 48-51

29. Угода про заснування Світової організації торгівлі від 15.04.1994. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_342#Text

30. Угода про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності від 15.04.1994. Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/981_018#Text

31. Управління міжнародною конкурентоздатністю в умовах глобалізації економічного розвитку: Монографія: В 2т. Т.І / Ред. Д.Г. Лук'яненко, А.М. Поручник. К.: КНЕУ, 2006. – 592 с.
32. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2003, №№ 40-44, ст.356
33. Чалюк Ю.О., Довганик Н.М. Інтелектуальна власність як об'єкт захисту. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://ir.kneu.edu.ua/bitstream/handle/2010/36333/md_km_15.pdf?sequence=1&isAllowed=y
34. Чибісов Д.М. Директиви ЄС у сфері права інтелектуальної власності та їхнє співвідношення з ТРІПС. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://ukrainepravo.com/international_law/european_union_law/euyuyenkhyvy-zhf-ts-fchyeuk-tuava-krkhyeoyenkhtsaorsl-voafsrskhk-kha-lshrzh-ftkvvkersyyerrya-ikhukt/
35. Чибісов Д. М. Охорона прав інтелектуальної власності в рамках Світової організації торгівлі : дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.11 "Міжнар. право" / Чибісов Дмитро Михайлович ; Нац. ун-т "Одес. юрид. акад.". — Одеса, 2017. – 272 с.
36. Чибісов Д.М. Процедура вирішення спорів в рамках Світової організації торгівлі: теорія і практика / Д.М. Чибісов // Актуальні проблеми політики : зб. наук. пр. Одеса : Фенікс, 2011. Вип. 42. С. 135-144.
37. Ярошевська Т. В. Поняття права промислової власності та його джерела. Науковий вісник Ужгородського національного університету. 2013. № 23. Т. 1. Ч. 1. С. 288–292.
38. Agreement Between the World Intellectual Property Organization and the World Trade Organization (1995) Mode of access: https://www.wipo.int/edocs/pubdocs/en/wipo_pub_223.pdf
39. Convention Establishing the World Intellectual Property Organization. Mode of access: <https://wipolex.wipo.int/en/text/283854>

40. Cottier T. The Agreement On Trade-Related Aspects Of Intellectual Property Rights / Thomas Cottier // The World Trade Organization: legal, economic and political analysis. – Vol. 1 / ed. Patrick F. J. Macrory, Arthur E. Appleton, Michael G. Plummer. – NY. : Springer US, 2005. – P. 1043-1116.

41. Directive 98/71/EC of the European Parliament and of the Council of 13 October 1998 on the legal protection of designs. Mode of access: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A31998L0071>

42. Directive 2008/95/EC of the European Parliament and of the Council of 22 October 2008 to approximate the laws of the Member States relating to trademarks. Mode of access: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32008L0095>

43. Guidelines for Appointment of Officers to WTO Bodies : Approved by the General Council on 31 January 1995. Mode of access: <https://docs.wto.org/dol2fe/Pages/SS/directdoc.aspx?filename=Q:/WT/L/31.pdf&Open=True>

44. Sisule F Musungu. Multilateral agreements and a TRIPS-plus world: The World Intellectual Property Organisation (WIPO) [Электронный ресурс] / Sisule F Musungu, Graham Dutfield. – Режим доступа: <https://quino.org/sites/default/files/resources/Multilateral-Agreements-in-TRIPS-plus-English.pdf>

45. Reichman J.H. Universal Minimum Standards of Intellectual Property Protection under the TRIPS Component of the WTO Agreement / J.H. Reichman // Duke University School of Law. – 1995. – Vol. 29. – P. 345-388.

46. Salmon P. Cooperation Between the World Intellectual Property Organization (WIPO) and the World Trade Organization (WTO) / Paul Salmon // Journal of Civil Rights and Economic Development. Vol. 17, [2003], Art. 4. P.429–444. Mode of access: <http://scholarship.law.stjohns.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1196&context=jcred>

47. A. Taubman, H. Wager, J. Watal. A Handbook on the WTO TRIPS Agreement. Mode of access: <https://www.researchgate.net/publication/326528858>

48. Treaty on Intellectual Property in Respect of Integrated Circuits done at Washington, D.C., on May 26, 1989. Mode of access: <https://wipolex.wipo.int/en/text/295136>

49. TRIPS: ISSUES Geographical indications [Электронный ресурс]. – Режим доступа: https://www.wto.org/english/tratop_e/trips_e/gi_e.htm.

50. United Nations Conference on Trade and Development, International Centre for Trade and Sustainable Development, and UNCTAD-ICTSD Project on IPRs and Sustainable Development. Resource Book on TRIPS and Development. Cambridge: Cambridge University Press, 2005. – 829 p.

51. What is WIPO? Mode of access: <https://www.wipo.int/about-wipo/en/>

52. Yu Peter K. The objectives and principles of the TRIPS agreement. Mode of access: <http://www.peteryu.com/correa.pdf>